

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка**

Г.А. Міщук, М.В. Хададова

МУЗЕЙНА ПРАКТИКА

**Посібник до проведення
музейної практики
для студентів історичного факультету**

Житомир
2018 р.

УДК 0.69.01 (07)
ББК 79.1р
М54

Затверджено на Вченій Раді Житомирського державного університету
Імені Івана Франка (протокол № 16 від 25 червня 2018)

Рецензенти:

Мельничук І.А. - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, політології та психології Житомирського національного агроекологічного університету

Маслова Н.І. – заступник директора з наукової роботи Житомирського обласного літературного музею

Міщук Г.А., Хададова М.В.

М54 Музейна практика. Посібник до проведення музейної практики для студентів історичного факультету. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2018. – 84 с.

Посібник до проведення музейної практики містить перелік основних завдань для студентів, які необхідно буде виконати під час проходження практики; наукові статті фахівців з фондової, екскурсійної, експозиційної та науково-дослідної роботи, історії музейної справи та методичні рекомендації щодо виконання кожного з запропонованих завдань. При складанні рекомендацій враховано нові тенденції у сучасному розвитку музеїв, використано нову літературу.

Для студентів історичного факультету денної та заочної форм навчання.

УДК 0.69.01 (07)
ББК 79.1р

© Міщук Г.А., 2018
©Хададова М.В., 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематичний план музейної практики.....	5
Список звітних документів з музейної практики.....	7
Правила техніки безпеки.....	7
Тема 1. Історія музейної справи.....	8
Історія зібрання Житомирського обласного краєзнавчого музею (Хададова М.В.).....	8
Тема 2. Фондова робота музеїв.....	20
Фондова робота музеїв (Хададова М.В.).....	20
Тема 3. Експозиційна робота музеїв.....	33
Музейний експонат (Мищук Г.А.).....	33
Тема 4. Освітньо-виховна робота музеїв.....	38
Екскурсійна робота музеїв (Мищук Г.А.).....	38
Тема 5. Науково-дослідна робота музеїв (Хададова М.В.).....	46
Рекомендована література.....	51
Індивідуальні завдання.....	52
Додатки (Хададова М.В., Мищук Г.А.).....	55
Словник термінів та визначень.....	80

ВСТУП

Музейна практика має на меті ознайомлення студентів з основними видами діяльності музейних установ. Вони мають можливість особисто відчувати себе фахівцем музейної справи, виконуючи практичні завдання протягом часу, відведеного на проведення практики. Під час її проходження студенти мають вирішити наступні завдання:

- ознайомитись з напрямками та формами роботи українських музеїв;
- визначитись з основними формами їх роботи щодо комплектування, обробки, систематизації, обліку, збереження та використання музейних предметів;
- навчитись застосовувати на практиці отримані теоретичні знання щз курсу «Основи історичного музеєзнавства».

Базою проведення практики є:

- Музей історії ЖДУ;
- Археологічний музей історичного факультету;
- Музей космонавтики;
- Будинок – музей С.П.Корольова;
- Житомирський літературний музей;
- Музей природничого факультету ЖДУ;
- Музей історії правоохоронних органів Житомирщини при МВС області;
- Музей пожежної охорони.

Форми контролю за проходженням практики:

- щоденна фіксація присутності студентів на екскурсіях та в аудиторіях;
- перевірка записів, зроблених студентами в щоденнику під час виконання завдань практики;

Підведення підсумків практики:

Підсумковий контроль здійснюється при перевірці звітної документації керівниками практики. Студент атестується тоді, коли виконані всі поставлені завдання, представлені всі документи, які необхідно було скласти та заповнені бланки музейних документів.

Оцінювання практики відбувається за наступними показниками:

Види завдань	Кількість балів
Виконання колективних завдань	30
Виконання індивідуальних завдань	10
Ведення щоденника	30
Заповнення бланків	30
Всього	100

Залік виставляється у випадку, коли студент за всі види завдань у підсумку отримує від 60 до 100 балів.

Тематичний план музейної практики
для студентів історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка

№	Тема	По матеріалах музею...	Завдання	Допоміжні матеріали
1.	Історія музейної справи	Музеї м. Житомира Музей історії ЖДУ, музей природничого факультету ЖДУ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначте та охарактеризуйте основні етапи розвитку музейної справи на Житомирщині на прикладі одного із відвіданих музеїв. 2. Виконайте індивідуальне завдання. 3. Віднесіть всі відвідані музеї до відповідних типів. 4. Визначте профілі відвіданих музеїв, поясніть, яким чином зміст фондів визначає профіль кожного із відвіданих музеїв. 	<p>Матеріали посібника – статті, присвячені історії формування музейних збірок та побудові експозицій у музеях Житомирщини.</p> <p>Звіти про відвідування музеїв, складені згідно вимог (Додаток №1).</p> <p>Тексти лекцій.</p>
2.	Фондова робота музеїв	Житомирський обласний краєзнавчий музей (ЖОКМ) Музей космонавтики ім. С.П.Корольова та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Складіть акт прийому на 5–6 одиниць та легенду до нього. 2. Заповніть паспорт на один із предметів музейного значення, занесеного у попередньо складений акт 	<p>Бланк акта прийому Рекомендації до заповнення акта прийому (Додаток №2). Бланк уніфікованого паспорта Рекомендації</p>

			<p>прийому.</p> <p>3. Складіть 6 (шість) каталожних карток на один із предметів, занесених в акт прийому.</p> <p>4. Визначте умови зберігання експонатів в залах музеїв. Яких правил повинні дотримуватись працівники музеїв під час експонування?</p> <p>5. Виконайте індивідуальне завдання.</p>	<p>до заповнення уніфікованого паспорта (Додаток №3). Рекомендації до складання каталожних карток (Додаток №4). Література з музейної справи.</p>
3.	Експозиційна робота музеїв	Музеї м. Житомира Музей історії ЖДУ	<p>1. Визначте основні етапи побудови експозиції.</p> <p>2. Накресліть план експозиції на довільну тему.</p> <p>3. Виконайте індивідуальне завдання</p>	<p>Література з музейної справи, текст лекції. Рекомендації до креслення плану експозиції (Додаток №5).</p>
4.	Освітньо-виховна робота музеїв	Картинна галерея ЖОКМ Музей космонавтики	<p>1. Прорецензуйте прослухану екскурсію за відповідною схемою.</p> <p>2. Складіть текст екскурсії по реальній або уявній експозиції.</p> <p>3. Виконайте індивідуальне завдання.</p>	<p>Схема рецензії в “посібнику” (Додаток №6). Пояснення та рекомендації до тексту екскурсії. (Додаток №7).</p>

5.	Науково-дослідна робота музеїв	Житомирська обласна бібліотека відділ мистецтва	1. Законспектувати одне із джерел, представлених у списку рекомендованої літератури або одну із статей з актуальних проблем сучасного музеєзнавства в журналі Museum	Список рекомендованої літератури
----	--------------------------------	---	--	----------------------------------

Список звітних документів з музейної практики

1. Щоденник практики, що містить звіти про всі відвідані під час практики музеї.
2. Бланк Акта прийому, заповнений згідно вимог.
3. Бланк Уніфікованого паспорта, заповненого згідно вимог.
4. Каталожні картки – шість штук.
5. Графічний план експозиції з поясненнями.
6. Текст екскурсії.
7. Рецензія на прослухану екскурсію.
8. Індивідуальне завдання.
9. Конспект статті із журналів, присвячених музейній тематиці.

Правила техніки безпеки під час проведення музейної практики

1. Під час проходження музейної практики студенти зобов'язані дотримуватися правил техніки безпеки, з їх яким ознайомлюють керівники практики.
2. Під час пішохідних екскурсій, або пересуванні по місту, слід дотримуватись правил дорожнього руху.
3. Переходити вулицю лише по пішохідному переходу, колективно, під наглядом керівника практики.
6. Під час відвідування музею не віддаляться від екскурсійної групи.
5. Не підходити близько і не торкатись до експонатів, до яких може бути підключено сигналізацію.
6. У разі спрацювання сигналізації не чинити спротиву працівникам охорони музею.
7. Не торкатись руками таксидермічних скульптур (опудал), які обробляються шкідливими для людини хімічними препаратами, якщо ж випадково це сталося, вимити руки з милом.
8. Під час перебування на вулиці, коли температура повітря вища за +22°, необхідно при собі мати капелюх та питну воду.
9. Під час практики забороняється вживання спиртних напоїв.
10. При необхідності користування громадським транспортом, посадка практикантів здійснюється групами, під наглядом керівників практики та старост. В такому ж порядку відбувається висадка студентів у місці проведення навчальної практики.

ТЕМА 1

Історія музейної справи

М.В.Хададова

Історія зібрання Житомирського обласного краєзнавчого музею

Комплектування музейних фондів і створення оптимальних умов для їх зберігання є одним з основних напрямків музейної діяльності. Як правило, робота направлена на поповнення вже існуючих збірок, що часто містять колекції, історія утворення яких припадає на ХІХ ст., або й на більш давні часи. Збірки ці формувались спонтанно з ініціативи окремих осіб або наукових товариств, які активно створювались у другій половині ХІХ ст. по всій території Російської імперії [1]. Однією з найстаріших музейних збірок України є збірка Житомирського обласного краєзнавчого музею.

Часом заснування музею прийнято вважати 1865 рік. Саме в жовтні того року волинський військовий губернатор, генерал-майор свити Його Величності М.І.Чертков передав до нововідкритої публічної бібліотеки губернського міста 48 зразків місцевих гірських порід та мінералів. Саме цей жест одного з попечителів житомирської бібліотеки вважають першим кроком у формуванні фондів нині існуючого музею [2]. Подальше поповнення бібліотечної колекції важко назвати систематичним або комплексним (такими є основні методи комплектування музейних фондів у сучасній музеології), але йому не відмовиш у тематичній спрямованості. Протягом двох наступних десятиліть збирання мало природничий характер, а самі об'єкти збирання ілюстрували геологічну будову та зразки ґрунтів Волинської губернії. У “Военно-статистическом обозрении Волынской губернии”(1887 р.) подаються відомості про музей, що існував при бібліотеці і містив 590 екземплярів гірських порід та мінералів, а також більш ніж 200 зразків ґрунтів і підґрунтів із різних повітів Волинської губернії [3].

У формуванні названої колекції активну участь приймав Готфрід Осовський. Солідна кількість предметів музейного значення потребувала упорядкування, за яке взявся О.С.Стасенко, місцевий геолог-любитель і ґрунтознавець. Саме йому належить заслуга у створенні першого каталогу зібрання [4].

У 1889 р. бібліотечна збірка дещо урізноманітнілась невеликою нумізматичною колекцією, що складалася із 41 срібної монети ХVІІ ст.[5]. Це поклало початок поповненню збірки нарівні з природничими-побутовими ще й історичними експонатами. У 1898 р. бібліотечний музей було поділено на три відділи – промисловий, природничо-історичний і нумізматичний. Загальна кількість одиниць зберігання складала 2117 [6].

Наступний етап формування збірки відноситься до 1901 р., коли у лютому місяці музей було передано у відання Товариства дослідників

Волині. У протоколі засідання Ради товариства від 15.02.1901 р. мова йшла про “принятие в ведение общественного музея”, а також про висловлення подяки барону де Шодуару за пожертвувані на влаштування музейних вітрин 50 крб. [7]. Протоколи перших засідань Ради товариства свідчать і про велику увагу до комплектування музейних фондів, в першу чергу матеріалами археологічних досліджень. Так у лютому 1901 р. було придбано за 10 крб. колекцію кам’яних знарядь праці із овруцького повіту [8].

В червні цього ж року до музею було передано пані Пухляковою колекцію кам’яних знарядь, знайдених біля м. Кременець. Пізніше вона ж передала Товариству власноруч зібрані на стоянці біля с. Сапанове Кременецького повіту крем’яні знаряддя та черепки неолітичного часу [9].

З плином часу цілий ряд членів Товариства дослідників Волині передали власні колекції до фондів Волинського Центрального музею, а саме: Собкевич Р.Й. – колекцію гербаріїв; Абрамович П.Н. – дві колекції писанок; Белонін М.М. – колекцію стародавніх ікон; Ксенджопольський А.В. – колекцію комах [10].

Перед Першою світовою війною, коли Волинський Центральный музей стає самостійним закладом, його фонди налічують 8292 музейних предмети [11]. В цей період Волинська губернія була віднесена до прифронтової зони, тому в ході евакуації із Житомирського музею на схід були вивезені найцінніші експонати. Пізніше більша частина житомирських раритетів потрапила до Харківського музею, де вони частково перебувають й донині.

Значне зростання музейних збірок відноситься до 20-х рр. ХХ ст. і пов’язане із діяльністю Волинського губернського комітету з охорони пам’яток мистецтва і старовини (Волгубкописа). Він був створений і розпочав свою діяльність у 1919 р. У функції комітету входив нагляд за процесом націоналізації і передачі до музейних установ приватних колекцій. Завдяки роботі членів комісії до фондів Волинського центрального музею потрапили збірки з Волинського Єпархіального давньосховища, приватних садиб волинських магнатів. Це поклало початок створенню художньої збірки музею, основою і окрасою якої стала колекція предметів мистецтва сім’ї Шодуарів [12]. Цей період комплектації фондів музею мав відносно плановий характер, якому сприяла активна діяльність членів ВУКОПИСу. Результати їх діяльності були вражаючими: у 1924 р. фонди містили 94 тис. музейних предметів, серед них 1 тис. картин, 10 тис. гравюр. А бібліотека музею була укомплектована 200 тис. примірниками книг [13].

В 20-х рр. ХХ ст. на Волині створюються й інші музейні установи в містах Коростені і Бердичеві, фонди яких комплектувались не лише завдяки надходженням націоналізованих колекцій, але й предметами музейного значення, добутими завдяки експедиціям і науковим дослідженням. Тож отриманий в 1925 р. статус Волинського науково-дослідного музею повністю відобразив основний напрямок діяльності

співробітників Житомирського музею. Активно проводились археологічні дослідження, якими керують С.С.Гамченко та І.Ф.Левицький. Матеріали, отримані в результаті досліджень, довели кількість музейних предметів археологічного відділу музею до 136 тис. одиниць зберігання. Працівники відділу етнографії під керівництвом В.Г.Кравченка займались збиранням волинського фольклору і зразків матеріальної культури регіону. У 1925 р. фонд відділу становить 1633 од. зберігання, а на початку 30-х рр. ХХ ст. зростає до 2500 од. зб. [14].

Поповнюються колекції природничого відділу. Так, за даними від 1 жовтня 1925 р. колекції відділу складала:

геологічна – 7340 од. зб.;

ботанічна – 17083 од.зб.;

зоологічна – 1624 од. зб.;

ентомологічна – 119940 од. зб.;

сільськогосподарська – 949 од. зб. [15].

Колекція історичного відділу містила близько 3 тис. музейних предметів, а колекція художнього нараховувала близько 11 тис. музейних предметів [16].

Віанням того часу було укомплектування фондів музеїв зразками, не притаманними даному регіону. Це досягалось шляхом передачі окремих колекцій на постійне зберігання до музеїв, що не могли створити подібні збірки. Так до Житомирського науково-дослідного музею із Одеського археологічного музею було передано колекцію античного посуду, яка і на сьогодні є окрасою археологічної збірки. Подібне явище можна розцінювати як позитивне, тому що населення різних регіонів України мало можливість живцем побачити цікаві і незвичні експонати. Але негативним на сьогодні є те, що часто просто неможливо виявити джерело надходження цих предметів до музейної збірки, оскільки документи про передачу їх до того чи іншого музею або не збереглися, або просто не існували. Але в ці ж роки поряд із позитивними тенденціями у музейній справі в Україні існували й негативні явища, пов'язані з тогочасною внутрішньою та зовнішньою політикою Радянського Союзу. Так, в ході антирелігійної кампанії у музеях виявлялись і знищувались культові предмети та витвори мистецтва, присвячені релігійній тематиці [17].

Також великої шкоди фондам кращих музеїв країни наприкінці 20-х рр. ХХ ст. завдала діяльність так званих Комісій з вилучення цінностей, які виявляли і оцінювали речі для продажу їх за кордон. Діяльність відповідної комісії не обминула і Житомирський науково-дослідний музей, в якому її представники перший раз з'явилися у 1928 р. За свідченнями одного з учасників вилучення С.Глеваського, в Житомирському музеї, а саме в художньому відділі, відбувся наступний інцидент: хранитель картинної галереї Д.Антонов спробував “словами і діями” зашкодити відбору картин для вилучення [18]. В іншому документі той самий Глеваський вказує на “нелюб’язне” ставлення до його місії працівників

музеїв в Україні взагалі та особливий спротив, якого вони зазнали в Житомирі зокрема [19].

Важким випробуванням для цілісності музейних збірок Житомирщини стали роки окупації. Досі не визначено, якої шкоди було завдано зокрема Житомирському музею. Виникає питання: чи всі музейні предмети, яких недорахувались після визволення Житомира, були вивезені окупантами, і які з них осіли у приватних колекціях, власники яких скористались сприятливою ситуацією воєнного часу для їх поповнення? Що ж не викликає сумніву, то це суворий облік музейних предметів з боку окупаційної влади. Свідченням того є інвентарні книги Бердичівського музею, датовані 1942–1943 рр., записи в яких вказують на щомісячні звірення наявності експонатів, результати яких скріплювались підписами і печатками [20]. Крім того, працівники музею продовжували роботу з поповнення музейних фондів. Про це свідчить те, що більша частина колекції вишивок, які зберігаються у ЖОКМ сьогодні, була зібрана у 1943–1944 рр. [21].

У повоєнний час фонди музею суттєво поповнились за рахунок ліквідації Бердичівського і Коростенського краєзнавчих музеїв [22]. Це явище було пов'язане із політикою централізації музейних фондів у 50-х рр. ХХ ст., за якою районні музеї передавали свої збірки до обласних музеїв, а останні, в свою чергу, передавали найцінніші експонати до столичних музейних установ. Зокрема, із Житомира до Московського історичного музею було передано невелику колекцію скіфського золота та скарб срібних середньовічних монет [23]. У 40-х рр. ХХ ст. велика увага приділялась фондовій роботі. Всі сили спрямовувалися на облік музейних колекцій. З 1948 р. у Житомирському краєзнавчому музеї починають вестися книги вступу. В них фіксувались музейні предмети, що вже були наявними у музеї, а також нові надходження [24].

До речі, у створенні фондових колекцій 1950-х–1980-х рр. надавалась перевага музейним предметам, пов'язаним з подіями Великої Вітчизняної війни та соціалістичного будівництва в області та країні. При тому, у музейній експозиції, що відкрилась 1971 р. в новому приміщенні, понад 50% експозиційної площі займали експонати, що ілюстрували собою досягнення соціалізму на прикладі Житомирської області.

Події кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. відобразились і на діяльності українських музеїв. Виникла потреба в зміні експозицій, враховуючи нові погляди на певні періоди української історії, змінилися орієнтири щодо комплектації фондів. Останнім надходженням до музейних фондів, пов'язаним з комуністичною ідеологією, був комплекс матеріалів, переданих після ліквідації музею комсомолу Житомирщини у 1991 р. [25].

В цілому ж наукові працівники музею поповнювали музейні колекції планово – шляхом проведення експедицій, в основному етнографічних, археологічних розвідок, а також, спонтанно – шляхом передачі предметів музейного значення окремими громадянами або організаціями. Але

частіше подібні предмети пропонувались фондово-закупівельній комісії музею на продаж. Зважаючи на важке фінансове становище музею в 90-х рр. ХХ ст., необхідно зазначити, що останній шлях поповнення музейних колекцій спрацьовував не завжди. У названий період, згідно діючого на той час законодавства щодо повернення церковного майна, музей передав православній церковній общині с. Андрушівка ряд предметів культу, що, звичайно, завдало певних збитків фондам Житомирського обласного музею.

Стосовно поповнення музейної збірки, крім вже названих джерел, слід відзначити і роботу працівників музею по збиранню матеріалів, які відображали події сьогодення, розповідали про зміни в житті суспільства, політичні і культурні події в регіоні. У музейних фондах виділені і зафіксовані 78 окремих колекцій, що розповідають про видатні особистості краю, археологічні та етнографічні збірки тощо [26].

Як вже зазначалось, комплектація фондів музею є процесом безперервним, який закінчується лише із розформуванням останнього. Тому на сьогодні стараннями наукових працівників Житомирського обласного краєзнавчого музею його фонди налічують більш як 115 тис. музейних предметів і є однією з найбільших збірок в Україні.

Джерела та література:

1. Российская музейная энциклопедия. – Т.1. – М., 2001. – С. 284.
2. Крайко К.А. Коли було засновано Житомирський краєзнавчий музей? // Український історичний журнал. – 1979. – №2. – С. 128.
3. Забелин А. Военно-статистическое обозрение Волынской губернии. – Ч. 1. – К., 1887. – С. 329.
4. Крайко К.А. Названа праця. – С.128.
- 5.Ланчук Н.В.130 років Житомирському обласному краєзнавчому музею (1865–1995) // Матеріали та тези наукової конференції до 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею (11–13 жовтня 1995 р.) – Житомир, 1995. – С. 10.
6. Крайко К.А. Названа праця. – С. 128.
7. Труды общества исследователей Волыни. – Т. 1. – Житомир, 1902. – С. 41.
8. Там само. – С. 45.
9. Труды общества исследователей Волыни... – Т.1. – С. 46, 79.
10. Ланчук Н.В. Названа праця. – С. 11.
11. Там само. – С. 12.
12. Костриця М.Ю. Волинський науково-дослідний музей в Житомирі: історія, досвід, проблеми. – Житомир, 2005. – С. 15.
13. Костриця М.Ю. Волинський науково-дослідний музей...– С. 16.
14. Гарбузова Л.Г. Етнографічний відділ ЖКМ, як центр вивчення народної матеріальної та духовної культури краю // Матеріали та тези наукової конференції до 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею (11–13 жовтня 1995 р.). – Житомир, 1995. – С. 38.
15. Ланчук Н.В. Названа праця. – С. 12.

16. Там само. – С. 12.
17. Там само. – С. 12.
18. Акт, складений представниками ГУБКОПИСу та представниками всіх музеїв м.Києва щодо незаконного вилучення з музею культурів та побуту предметів, що мають художню та історичну цінність. Київ, 3 квітня 1922 р. // Пам'ятки України. – 1995. – Част. 3–4. – С. 19.
19. Зізнання С. Глеваського про грабування української культурної спадщини за більшовиків // Пам'ятки України. – 2001. – №4. – С. 99.
20. Там само. – С. 100.
21. Інвентарні книги Бердичівського окружного музею. – №2, 3.
22. Гарбузова Л.Г. Чарівні візерунки // Музеї України. – 2004. – №6. – С. 21.
23. Ланчук Н.В. Житомирський обласний краєзнавчий музей // Музеї України. Каталог музеїв центральної України. – №3. – 2005. – С. 65.
24. Інвентарна книга історичного відділу ЖКМ. – №4.
25. Книга вступу ЖКМ №1.
26. Книга вступу ЖКМ №44.

Завдання з теми:

1. Визначте та охарактеризуйте основні етапи розвитку музейної справи на Житомирщині на прикладі одного із відвіданих музеїв.
2. Виконайте індивідуальне завдання.
3. Віднесіть всі відвідані музеї до відповідних типів.
4. Визначте профілі відвіданих музеїв, поясніть, яким чином зміст фондів визначає профіль кожного із відвіданих музеїв.

Звітна документація по темі:

1. Щоденник проходження практики зі звітами про відвідані музеї, складені з урахуванням завдань по темі.
2. Індивідуальне завдання.

ТЕМА 2

Фондова робота музеїв

М.В.Хададова
Фондова робота музеїв

Одним із основних напрямків музейної діяльності є фондова робота. Вона орієнтована на зберігання, дослідження та використання музейних предметів. Ведеться ця робота згідно положень Інструкції по обліку і збереженню музейних цінностей, що знаходяться у державних музеях. На сьогодні діє інструкція зразка 1984 р., основні положення якої актуальні і в умовах незалежної України, але найближчим часом має набути чинності подібний документ, розроблений українськими музеологами.

Відділ фондів очолює головний хранитель музею, який керує його роботою та є матеріально відповідальною особою. У підпорядкуванні у нього наукові працівники-хранителі окремих інвентарних груп та служителі, завданням яких є нагляд за фізичним зберіганням музейних предметів. Окремою структурою відділу фондів є сектор обліку, завданням якого є ведення облікової документації, проведення звірення наявності одиниць зберігання, упорядкування картотек та ін.

Робота по збиранню та вивченню музейних предметів починається вже на етапі відбору предметів музейного значення із оточуючого середовища, тобто в ході комплектування музейних фондів.

Музейними фондами є сукупність матеріалів, що перебувають на постійному зберіганні у музеях та забезпечують усі види його діяльності. Профіль музею визначається змістом його фондів.

Комплектування музейних фондів є плановим процесом виявлення, збору та наукового вивчення предметів музейного значення. Метою його є створення і постійний розвиток фондів – джерельної бази музеїв, що являє собою модель оточуючого середовища та окремих його ракурсів. У процесі комплектування музейних фондів вирішується цілий ряд завдань, а саме:

- виявлення предметів музейного значення;
- отримання предметів музейного значення (шляхом передачі, дарування, купівлі, заповіту та ін.);
- наукова організація музейних предметів;
- створення інформаційного банку даних.

Залежно від методів виділяють три основних види комплектування музейних фондів:

- систематичне;
- тематичне;
- комплексне.

Заключним етапом комплектування музейних фондів є включення предметів музейного значення, що є пам'ятками історії, культури, мистецтва до музейної збірки.

Алгоритм включення предмета музейного значення являє собою наступні дії:

- відбір предметів музейного значення, складання документа, що є підставою тимчасового перебування предмета у музеї (акт прийому на тимчасове зберігання);
- представлення відібраних предметів музейного значення на розгляд фондово-закупівельної комісії (засідання відбуваються один раз на місяць);
- включення предметів музейного значення до музейного зібрання на підставі протоколу засідання фондово-закупівельної комісії, в якому фіксується хід засідання і обговорення доцільності включення запропонованих об'єктів до складу музейних фондів;
- на підставі протоколу засідання фондово-закупівельної комісії складається акт приймання на постійне зберігання, який, власне, є юридичним документом, що фіксує право власності на музейний предмет;
- музейний предмет проходить всі стадії обліку та отримує відповідні порядкові номери.

Останні з перерахованих дій виконуються спеціальним підрозділом відділу фондів – сектором обліку.

Облік музейних фондів – напрямок фондової роботи, що має на меті юридичну охорону музейних фондів і права музею на отримані в результаті досліджень музейних предметів, колекцій, зібрань наукової інформації про них.

У процесі обліку музейних предметів за допомогою облікової документації відбувається:

- закріплення предметів за конкретним музеєм;
- віднесення предметів до основного або науково-допоміжних матеріалів (НДМ);
- закріплення музейного предмета за відповідним фондовим підрозділом та конкретним зберігачем;
- оформлення предметів, що знаходяться у музеї на тимчасовому збереженні;
- контроль за наявністю предметів у фонді (звірення наявності одиниць зберігання з обліковою документацією);
- створення науково-довідкового апарату музейних фондів.

У процесі діяльності сектору обліку створюється ряд документів, більшість яких мають юридичну силу, проходять реєстрацію та зберігаються вічно. Серед них:

- акти прийому;
- акти видачі;
- книга вступу;
- інвентарні книги;
- колекційні описи.

Акт прийому – перший документ, що фіксує законність перебування предмета у музеї і містить короткі відомості про сам предмет – матеріал, з якого він виготовлений, розміри, колір, основні ознаки, по яких його можна ідентифікувати. Обов'язково визначаються всі пошкодження, виявлені на предметі. У процесі зберігання музейного предмета до акта прийому неодноразово звертаються з метою внесення туди додаткової інформації (про пошкодження музейного предмета, його викрадення, або передачу на тимчасове експонування до інших музеїв). Обов'язковими атрибутами акта є шифр затвердження його директором музею, підписи сторін, що складають його, посилання на протокол фондово-закупівельної комісії, на основі якого предмети, перераховані в акті, прийняті до фондів музею. Акт скріплюється печаткою музейної установи.

Оскільки музейні предмети кожного українського музею є складовою Національного музейного фонду України, вони потребують постійного контролю за їх наявністю та зберіганням. На першому етапі обліку в процесі юридичного закріплення предмета за музеєм, він отримує порядковий номер у загальній нумерації всієї музейної збірки. Під цим номером робиться відповідний запис у Книзі вступу.

В ході проведення другого ступеню обліку музейні предмети відносять до відповідних фондів підрозділів, тобто вони проходять наукову інвентаризацію. Цьому передують наукове вивчення музейного предмета і складання облікової картки або уніфікованого паспорта. На основі інформації з відповідних граф уніфікованого паспорта робляться записи до інвентарних книг. Кожен музейний предмет отримує порядковий номер в межах даної інвентарної групи.

Предмети, що містять у своєму складі благородні метали та коштовний камінь, проходять третю стадію обліку, інформація про них заноситься до відповідних книг, і вони отримують третій інвентарний номер.

Необхідно зазначити, що всі облікові книги ще до внесення до них відповідних записів мають бути прошнуровані, аркуші у них пронумеровані. Книги підписуються і скріплюються печатками керівниками районних або обласних відділів культури. Всі виправлення або додаткові записи у книгах оформлюються згідно Інструкції по обліку та збереженню музейних цінностей.

З метою перевірки наявності одиниць зберігання у фондах музею час від часу проводяться звірення наявності музейних предметів. Вони можуть бути планові (проводяться працівниками відділу фондів – головним хранителем, хранителем відповідної інвентарної групи, працівником сектору обліку) та позапланові, наприклад, з ініціативи відділу культури або міністерства культури України. В останньому випадку до комісії з перевірки наявності входить і представник вищезгаданих структур. У процесі звірення перевіряється наявність предмета та відповідність його описам в інвентарній книзі та книзі вступу. Результати проведеного

звірення викладаються у відповідній документації, перелік якої визначений Інструкцією.

Інвентарні групи у музейному зібранні формуються за матеріалом, з якого зроблено музейний предмет. Це обумовлено тим, що кожен матеріал потребує відповідних умов зберігання та створення спеціального клімату у приміщенні, де перебувають речі, зроблені з нього.

Зберігання музейних фондів повинно забезпечити фізичне зберігання музейних предметів та науково-допоміжних матеріалів, їх доступність для використання. Воно обумовлюється складом і структурою фондів, наявністю та особливостями музейної будівлі і фондосховищ. Зберігання музейних фондів регламентується внутрішньою інструкцією та спеціальними рекомендаціями.

Важливим є дотримання режимів музейного зберігання:

- температурно-вологісний режим спрямований на створення та підтримання у фондосховищах та в експозиції умов, що максимально затримують старіння музейних предметів;
- світловий режим – дотримання його повинно захистити музейні предмети від викликаних світлом фотохімічних і фізичних змін музейних предметів;
- забруднення повітря – використання кондиціонерів, фільтрів, постійна очистка предметів, герметизація приміщень спрямовані на боротьбу з різноманітними газами, пилом, сажею, що призводять до механічної руйнації та старіння музейних предметів;
- біологічний режим – боротьба з біологічними шкідниками (пліснявою, комахами, щурами, мишами).

Організація зберігання різноманітних матеріалів може бути комплексним (усі інвентарні групи в одному приміщенні) та роздільним (за матеріалом, з якого виготовлено предмет). В межах приміщення предмети поділяються за призначенням, розміром, змістом, інвентарним номером.

Музейні предмети із благородних металів, коштовного каменю та предмети озброєння повинні зберігатись у спеціальних сейфах.

Важливою формою роботи відділу фондів є упорядкування отриманої інформації про музейні предмети та створення науково-довідкового апарату.

Ця робота виливається у складання уніфікованих паспортів на окремі музейні предмети, складання колекційних описів, написання каталожних карток.

Уніфіковані паспорти складаються з метою упорядкування інформації для відновлення її в подальшому в електронному варіанті. Для цього створені спеціальні комп'ютерні програми, створені для полегшення пошуку потрібних музейних предметів та інформації про них.

Колекційні описи складаються на колекції – музейні предмети, пов'язані спільністю ознак (за типами джерел, за змістом, за належністю їх окремій особі тощо). Музейні колекції поділяють на:

- систематичні;

- тематичні;
- меморіальні;
- особисті.

До колекційних описів вноситься коротка інформація про музейні предмети, віднесені до певної колекції, відомості про їх датування, розміри, інвентарні номери тощо.

Важливою складовою довідкового апарату музею є каталоги. Написанням карток для них займаються практично всі наукові працівники музею, але упорядковують їх у картотеки працівники відділу фондів. У сучасних українських музеях обов'язково повинні бути такі картотеки:

- тематична – картки розташовуються згідно конкретних тем;
- хронологічна – картки розташовані за хронологічним принципом;
- іменна – картотека відображає музейні предмети, пов'язані з конкретними особами;
- географічна – картки розташовані за географічним принципом;
- предметна – формується із карток, що відображають наявність у музеї певної кількості конкретних предметів та ін.

Крім того, в кожному музеї існують власні картотеки, що часто відображають особливості їх збірки та напрямки наукових досліджень науковців музею.

Таким чином, фондова робота музеїв є фундаментальною, оскільки забезпечує всі інші форми музейної діяльності (експозиційну, освітньо-виховну, інформаційну, науково-дослідну та ін).

Завдання з теми:

1. Складіть акт прийому на 5–6 одиниць та легенду до нього.
2. Заповніть паспорт на один із предметів музейного значення, занесеного у попередньо складений акт прийому.
3. Складіть 6 (шість) каталожних карток на один із предметів, занесених в акт прийому.
4. Визначте умови зберігання експонатів в залах музеїв. Яких правил повинні дотримуватись працівники музеїв під час експонування?
5. Виконайте індивідуальне завдання.

Звітна документація з теми:

1. Бланк акта прийому на 5-6 одиниць музейних предметів.
2. Бланк уніфікованого паспорта на один музейний предмет.
3. Шість каталожних карток на один музейний предмет.

УНІФІКОВАНИЙ ПАСПОРТ

		1. № п/п	
2. Відомство		5. № КВ	
3. Музей		6. № Інв.	
4. Відділ		7. Дата надходження	
8. Джерело		9. Спосіб Тестамент Закупка Передача Дар	
10. Документи		11. Кількість	
12. Класифікація	13. Типологія	14. Народ, етногрупа, нац. школа	
15. Автор, виготовлювач		16. Датування	
		17. Місце створення	
18. Назва			
19. Матеріал	21. Розміри	20. Техніка	
	22. Фото		
23. Дор. Метали та каміння		24. Вага	25. Проба
	26. № негатива		

27. Короткий опис**28. Підписи****29. Надписи****30. Клейма, печатки, та ін. знаки**

31. Час та місце побутування

32. Час та місце виявлення

33. Особи, що пов'язані з пам'ятником

34. Події, що пов'язані з пам'ятником (наявність зв'язку з іншими пам'ятниками: Так ні)

35. Опис збереження

ТЕМА 3: Експозиційна робота музеїв

Г.А.Міщук

Музейний експонат і його властивості

Музейний експонат – це насамперед знак. Музейний експонат – матеріальний предмет, що виступає як представник якогось іншого предмета, властивостей або відносин й використовується для придбання, зберігання, переробки й передачі повідомлення (інформації, знання), служить для характеристики явищ, повідомлень у процесі вивчаючої комунікації.

Музейний експонат представляє те, про що хотів повідати майстер-творець. Через спілкування з ним відбувається діалог епох, розмова культур. Перед нами не просто предмети, а предмети, що дійшли до нас із іншого часу. Збираючи предмети, музей не тільки збирає й зберігає всю палітру пам'яток історії та культури, а й надає людям можливість задовольняти інтерес до них. Цей інтерес ґрунтується на властивій людині допитливості. Саме допитливість людини, її бажання довідатися про те, що ж відбувалося колись, прагнення прилучитися до культурних традицій і штовхає людину на спілкування з музейними експонатами. Допитливість – це не чиста цікавість, це – бажання стати частиною величезного світу, поки що ще не вивченого й непізнаного.

Можна сказати, що функцію демонстрації пам'яток минулого, розповідь, оповідання про які-небудь події життя виконують і інші «джерела». Наприклад, бібліотеки, театри, телебачення, кіно. Однак музею, як універсальному соціо-культурному явищу, властиві функціональні ознаки перерахованих вище типів. Музей – це одночасно й експозиція, і театр, і бібліотека, і т.ін.

Погодимись з висловлюванням Миколи Федорова: «Музеї не повинні бути лише сховищами предметів, що залишилися від минулого життя, як бібліотеки не повинні бути тільки сховищами книг; і як бібліотеки не повинні служити для забави й для легкого читання, так музеї не повинні служити для задоволення порожньої лише цікавості. Музеї й бібліотеки суть школи для дорослих, тобто вищі школи, і повинні бути центрами дослідження, які обов'язкові для всякої розумної істоти. Все повинне бути предметом знання й всі пізнавати». Музей, завдяки знаковості свого експоната, приймає участь у процесі комунікації, спілкування між відвідувачем, що цікавиться, і представленої експонатом епохою, стає не тільки місцем виставочної діяльності. Музей несе й освітню функцію. Музейна експозиція – це своєрідна книга, особливий текст, але текст цей написаний не звичною вербальною мовою, а мовою виставочного предмета.

Всі музейні предмети унікальні. На них лежить дух їхнього часу, дух епохи, дух їхнього творця, власника. Спроби перебороти значимість справжніх експонатів тільки лише доводять унікальність оригіналів.

Сучасні інтернет-музеї, намагаючись відобразити все різноманіття музейної культури, як би високо не піднявся їхній технічний рівень, однаково ніколи не можуть зрівнятися зі справжніми музеями. Кожний музейний експонат ми можемо назвати культовою річчю. Він воскрешає для нас минуле, він змушує повірити нас у те що, як і після наших предків, і після нас залишаться наші речі, у те, що в них будемо жити ми самі. Музейний експонат, запам'ятовуючи в собі мить минулого, робить його надбанням сьогодення. Також всі сучасні музеї й галереї ми повинні розглядати так само, як і музеї, що передають нам інформацію про минулі епохи. Через якийсь час, експонати музеїв, присвячених останнім досягненням науки й техніки, новим відкриттям культури й мистецтва, стануть такими ж словами з багатовікового літопису. Потрапивши в музей, вони вже стали ними. Просто ми ще не сприймаємо їх за такі. Вони стануть музейною цінністю в повному змісті цього слова лише тоді, коли подія або явище, з яким вони були зв'язані, стане елементом минулої епохи. Потрапляючи музейну експозицію, речі втрачають зв'язок з життєвими ситуаціями, тому що сама музейна культура відходить від реальності, від побутової повсякденності.

У фондах музею, предмет втрачає всяке співвідношення з тим середовищем, у якій він здійснював свої функції. Картини, статуї вилучаються із приміщень, у яких вони служили прикрасою, виконували роль декоративного елемента, і переміщаються в іншу обстановку, де вони вже перестають бути предметами інтер'єра. Потрапляючи в стіни музею, предмету доводиться «приспосовуватися» до нової обстановки. Однак так буває не завжди, і найчастіше експозиція, весь виставочний простір, починає підбудовуватися лише під одну річ. Таким чином, виходить, що існує два типи взаємодії об'єкта й простору. У першому випадку, одинична річ уписується у вже сформоване предметне оточення. Простір, уже сформована експозиція виступає тут активним елементом, вона як би поглинає в собі об'єкти. Тепер, вони практично нічого не говорять самі по собі. Така експозиція характерна своєю цілісністю, неможливістю поділу. Такий спосіб подачі інформації через суму художніх знаків характерний для історичних музеїв. Особливо, для експозицій, що розповідають про якусь одну подію. Яскравий приклад подібної репрезентації музейного тексту - панорама визволення Севастополя. Величезне приміщення, що включає в себе багато залів, має незліченне число експонатів. Кожний з них, безумовно має своєю, «індивідуальною» значимість. Однак, інформаційне завдання - розповісти про те, що відбулося колись, вони можуть виконати тільки вкупі. Медаль сама по собі буде приваблювати нас красою й тонкістю свого карбування, ми можемо так само із благоволінням ставитися до неї, тому що її колись носив який-небудь великий генерал, але ця медаль ніколи ні тільки не повідає про бойові маневри й воєнну тактику, але навіть і не представить нам, як виглядав її власник. Однак без неї ми можемо упустити цілісність явища. Вона є елемент, але елемент необхідний для експозиції. Це - слово в тексті

культури, у тексті історії, упустивши яке, ми зможемо не усвідомити загального змісту.

З іншого боку, є випадки, де поодинокий експонат буде центром всієї експозиції в цілому, де вже під нього будуть «підбудовуватися» всі інші виставлені предмети. Найкращим прикладом ситуації, де повною мірою проявляється «індивідуальність» експоната буде музей однієї картини. Унікальність такого музею полягає в тому, що глядачеві підносить усього лише один художній твір. Виходить, що глядач спілкується сам на сам з картиною в повному змісті цього слова: ніщо не заважає йому, ніщо не відволікає від сприйняття. Однак, незважаючи на те, що навколо добутку ми не бачимо більше ніяких інших робіт, це не буде означати, що в цьому музеї відсутня експозиція. Так само невірно говорити, що експозиція складається всього лише з однієї роботи. Адже перед тим, як відвідувачам буде запропоновано глянути на картину, їм показують чи попередні здобутки автора, чи етапи підготовчої роботи.

Для кожного часу існує своє характерне відношення між одиничним експонатом і всією експозицією в цілому. Експозиція, з'явилась це в добу середньовіччя. Колекціонування в тому змісті, як його розуміли до цього часу, було лише простим збиранням коштовних, значимих у якомусь відношенні речей. Прагнення до впорядкування, класифікації безсистемно зібраних речей виникає приблизно в XIV-му столітті. Саме в епоху середньовіччя з'являється особливе впорядкування всієї храмової експозиції, до нас дійшли схеми цього розміщення й вказівки щодо нього. Історики навіть констатують існування в ті часи спеціальних «путівників», «екскурсійних програм» - списків, докладних описів всіх здобутків, що перебувають у храмі. Експозиція храму, незважаючи на свою абсолютну підпорядкованість релігійній ідеології, будучи збиранням творів мистецтва, володіла й здатністю відбивати в собі багато істотних якостей естетичної й суспільної свідомості часу. З кожним новим сторіччям, експозиція буде підніматися усе вище й вище по сходам удосконалювання своїх основних принципів.

З появою такого типу експозиції, як «академічний ряд» окремий виставочний предмет здобуває свої індивідуальні риси, стає значимим, а, головне, починає розмовляти. Саме з кінця XIX століття музейний експонат починає розумітися як текст культури. Головними критеріями побудови експозиції тепер є проходження хронології й співвідношення з історією мистецтв.

Саме в той час виникає така форма експонування як «експонат у фокусі». Тепер музейники не прагнуть виставляти на огляд усе, що мають. Цій епосі не важливо висвітлювати загальний хід історії, вона повинна показувати прекрасне, вона повинна розкривати зміст самого мистецтва, унікальність кожного добутку. Середина XX століття диктує вже свої принципи побудови музейного простору. Саме тепер експозицію стає можливим читати подібно книзі, розповіді, роману, адже за основу її

побудови береться розгляд будь-якої проблеми. Зал музею оформляється як розкриття якої-небудь теми, всі експонати підбираються так, щоб навіть кожна дрібна деталь несла в собі елемент загального оповідання - такий підхід до організації виставочного простору йменується культурологами як «проблемне угруповання». Її безумовною відмінністю від всіх інших типів експонування полягає в тім, що через компоненти виставки йде не тільки розкриття логіки даної теми, але і як би наочно показується реальна можливість навчитися читати текст музейної композиції.

Мова музейної експозиції так само буде по-різному читатись у кожному культурному середовищі. Значення форм предметного середовища може варіюватися й допускає різні тлумачення. Ці інтерпретації залежать не тільки від контексту, але й особистості, яка може по-різному трактувати мову музейних предметів.

Завдання з теми:

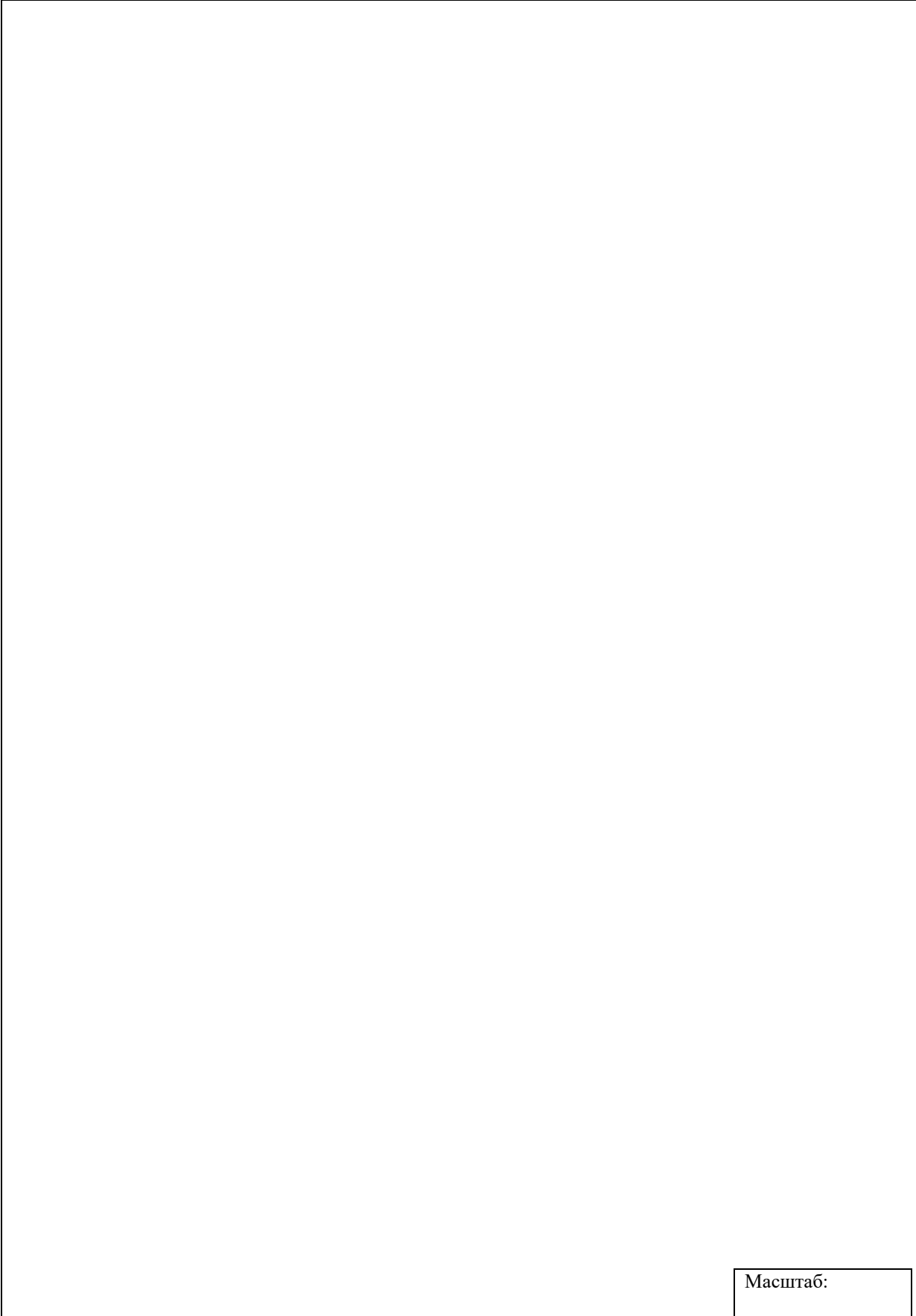
1. Визначте основні етапи побудови експозиції.
2. Накресліть план експозиції на довільну тему.
3. Виконайте індивідуальне завдання.

Звітна документація з теми:

1. План експозиції у вигляді креслення з дотриманням масштабу.

План експозиції

(назва експозиції)

Масштаб:

ТЕМА 4. Освітньо- виховна робота музеїв

Г.А. Міщук Екскурсійна робота музеїв

Найбільш поширеним видом музейної роботи є екскурсійна робота.

Методика підготовки та проведення екскурсій передбачає вміння переконливо розкрити тему екскурсії, правильно розмістити екскурсійний матеріал, повно використовувати зорові та мовні докази.

В екскурсійній методиці розрізняють два прийоми: один із них використовують в усіх екскурсіях незалежно від того, що показуємо і про що йде мова, інші використовують лише при показі певного об'єкту.

Методичні прийоми дозволяють зосередити увагу екскурсантів на зорових об'єктах, краще засвоїти зміст екскурсії.

Розрізняють дві групи методичних прийомів проведення екскурсій – прийоми показу і прийоми розповіді. Показ і розповідь проводять екскурсоводом відповідно методичної розробки з урахуванням особливостей конкретної екскурсійної групи.

Основою для проведення екскурсії на будь-яку тему є методичні розробки. До їх складу входять: текст екскурсії, карточки (паспорти) екскурсійних об'єктів, включених до екскурсії, список літератури з теми, додаткові фотографії, репродукції, копії документів.

Текст екскурсії – це ретельно підібраний та виверений (із посиланням на джерела) матеріал, викладений у відповідності з вимогами науковості та суспільної значущості. До тексту можуть бути включені вступ та висновки, а також логічні переходи від однієї підтеми до іншої. У тексті має бути характеристика об'єкту (чи групи об'єктів), загальний матеріал, присвячений певному періоду історії, локальний матеріал, що характеризує події, пов'язані з об'єктом, узагальнення та висновки по підтемі, логічні зв'язки.

Текст екскурсії складається з 3-х частин: вступ, основна частина та заключна частина.

Вступ у свою чергу поділяється на 2 частини – організаційну та інформаційну. У першій частині вступу екскурсовод знайомиться з групою, називає тему екскурсії, тривалість у часі, проводить інструктаж про правила поведінки та безпеки. Задача екскурсовода – зацікавити аудиторію, привернути увагу до об'єктів, які будуть показані. Основна вимога до вступу – стислість та лаконічність. У вступі екскурсовод може розповісти історію створення та формування колекції.

Після вступу основна частина – показ і розповідь, що розкривають тему.

У заключній частині екскурсовод підводить підсумки тому, що побачили та почули екскурсанти, а також відповідає на їх питання.

У методичній розробці вимоги до побудови конкретної екскурсії ставляться з урахуванням особливості демонстраційних об'єктів. Також зазначаються рекомендації з методики проведення екскурсії на визначену тему і для конкретної групи екскурсантів (діти, молодь, туристи тощо). Правильно складена методична розробка має чітко визначену мету екскурсії.

У наш час екскурсія виступає як наочний процес пізнання людиною оточуючого світу. Її ефективність залежить від того, наскільки зрозумілим за своїм змістом він є, доступним для визначеної аудиторії із урахуванням підготовленості екскурсантів, їх загальноосвітнього рівня, життєвого досвіду.

За змістом екскурсії поділяються на оглядові (багатопланові) та тематичні.

Оглядові екскурсії, як правило, є багатотемними. У них використовується історичний та сучасний матеріал. В оглядових екскурсіях події викладаються загальним планом, загальні уявлення про події, факти і висвітлення багатьох підтем. В той же час в оглядових екскурсіях є певні відмінності. Вони диктуються особливостями історичного розвитку кожного міста, краю.

Тематичні екскурсії присвячені розкриттю однієї теми, якщо це історична екскурсія, то в її основу може бути покладено одну чи декілька подій, поєднаних однією темою, а іноді більш тривалий період часу.

Тематичні екскурсії поділяються на: історичні, виробничі, природничі, мистецтвознавчі, літературні, містобудівничі.

Методика проведення екскурсії зазначає головне – екскурсія має проходити від показу до розповіді. Починати слід з показу (глядацьки чи інші враження), а потім вводити розповідь. Але цю аксіому екскурсійної методики не слід сприймати буквально. Іноді екскурсовод починає чергову підтему зі словесних вказівок – куди, як, на якій об'єкт екскурсантам потрібно дивитися. Ці слова – початок показу. Методика вимагає щоб логічний перехід був зв'язкою між двома зоровими об'єктами, своєрідним мовно-зоровим містком.

Під час проходження архівно-музейної практики передбачено, що студенти відвідують ряд музеїв. При огляді музеїв міста студенти слухають екскурсовода і виконують завдання, що передбачені практикою. Загальними завданнями для кожного музею є: визначити екскурсію за змістом (оглядова, тематична), за метою (відпочинок, учбова, наукова, загальноосвітня, культурно-просвітницька, культурно-виховна), за завданнями.

Для окремих музеїв міста, відвідування яких є обов'язковим при проходженні практики, перед студентами стоять такі завдання:

Зоологічний музей природничого факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка:

- мета створення музею, загальна кількість експонатів, шляхи поповнення фондів музею.

Виставка пожежно-рятувальної служби:

- історія створення музею, найцікавіші та найпомітніші експонати;
- як в екскурсії пов'язана історія та сучасність.

Музей космонавтики ім. С.П.Корольова:

- визначити методичний прийом ведення екскурсії: загальні, використовуються в ході проведення всіх екскурсій (прийом глядацької реконструкції, прийом локалізації); приватні прийоми, притаманні тільки даній екскурсії (абстрагування, порівняння, рух в оглядовій екскурсії, прийом екскурсійної довідки).

Житомирський обласний краєзнавчий музей:

- проаналізувати екскурсію по художньому відділу музею, зазначити, за яким планом вона проводилась, визначити особливості її проведення, розкрити свій погляд на методику проведення такої екскурсії. Для успішного вивчення методики екскурсійної роботи студенти мають індивідуально підготувати екскурсію по місту Житомиру.

Завдання з теми:

1. Прорецензуйте прослухану екскурсію за відповідною схемою.
2. Складіть текст екскурсії на тему «Житомир – моє рідне місто».
3. Виконайте індивідуальне завдання.

Звітна документація з теми:

1. Рецензія на прослухану екскурсію.
2. Текст екскурсії на тему «Житомир – моє рідне місто» за вказаним маршрутом (маршрути пропонуються в «Індивідуальних завданнях» вказаної теми).

Рекомендована література

для виконання завдань практики:

1. Гнездовский М. Музейная экспозиция. Азбука профессии // Советский музей. – 1987. - № 6. – С. 36-39.
2. Гнездовский М. Проектирование экспозиции // Советский музей. – 1988. - №1. – С. 32-34.
3. Гнездовский М. Анализ музейной сети и проблемы классификации музеев // Музейное дело в СССР. – М., 1985.
4. Дукельский В.Ю. Музейный предмет // Советский музей. – 1986. - №1.-
5. Изучение и научное описание памятников материальной культуры. Сб. статей. – М., 1972.
6. Инструкция по учету и хранению музейных ценностей, находящихся в государственных музеях СССР. – М., 1984.
7. Ковтанюк Н.Г. Музейный предмет – основа музейной работы // Деякі основні напрями вдосконалення діяльності музеїв на сучасному етапі. – К., 1990. – С.7–22.
8. Комплектование музейных фондов// Российская музейная энциклопедия. – М., 2001. – Т.1. – С.284–285.
9. Мезенцева Г.Г. Музеезнание. – К., 1980.
- 10.Музейное дело в СССР. Научные основы работы музеев исторического профиля. – М., 1980.
- 11.Основи музейної справи. Навчально-методичний посібник для студентів соціально-гуманітарного факультету КМПУ ім. Б.Грінченка. – К., 2005. – С. 64–73.
- 12.Положение о Музейном фонде Союза ССР. – М., 1988.
- 13.Разгон А.М. Музейный предмет как исторический источник // Актуальные проблемы источниковедения. – М., 1979.
- 14.Селиванов В.В. Научно-исследовательская деятельность музеев // Российская музейная энциклопедия. – М., 2001. – Т.2. – С. 13.
- 15.Финягина Н.П. Учет музейных фондов // Российская музейная энциклопедия. – М., 2001. – Т.2. – С. 286.
- 16.Финягина Н.П. Хранение музейных фондов // Российская музейная энциклопедия. – М., 2001. – Т.2. – С. 299–301.
17. Юренева Т.Ю. Музееведение. Учебник для высшей школы. – М., 2003.
- 18.Журнали «Мир музея»
- 19.Журнали Museum

Індивідуальні завдання.

1. Колекції західноєвропейського живопису в музеях України.
2. Колекції порцеляни в музеях України.
3. Збірка Одеського археологічного музею.
4. Палеонтологічні колекції в музеях України.
5. Стародруки (інкунабули) в музеях України.
6. Зразки античного мистецтва в музейних збірках на території України.
7. Колекції холодної зброї на території України.
8. Волинська ікона в музеях України.
9. Нумізматичні колекції в фондах українських музеїв.
10. Кераміка трипільської культури в експозиціях музеїв України.
11. Музеї під відкритим небом.
12. Етнографічні музеї в Україні.
13. Текст пішохідної екскурсії по вул. Дмитрієвській в м. Житомирі.
14. Текст пішохідної екскурсії по Замковій горі в м. Житомирі.
15. Текст пішохідної екскурсії по Старому бульвару в м. Житомирі.
16. Текст екскурсії по вул. Пушкіна в м. Житомирі.
17. Текст екскурсії по парку імені Ю.Гагаріна.
18. Текст екскурсії по ТЦ Глобал.
19. Літературно-музична композиція як форма освітньо-виховної роботи музеїв.
20. Музейна педагогіка.
21. Умови збереження живопису у музейних фондах (твори на полотні, дереві, металі).
22. Методи реставрації та консервації музейних предметів.
23. Інвентарні групи музейних предметів.
24. Облікова документація в фондах музеїв.
25. Реставрація монументального живопису.
26. Методи та принципи побудови експозицій.
27. Прийоми художнього оформлення експозиції.
28. Особливості побудови експозиції в радянських музеях.
29. Використання діорам та панорам в музейних експозиціях.
30. Експонування військової техніки.

ДОДАТКИ

Додаток №1 (Хададова М.В.)

Приблизна схема звіту про відвідування музею

Тип і профіль музею.

Адреса.

Характеристика будівлі, в якій розміщено музей.

Коротка історична довідка про музейну збірку.

Характеристика фондів музею, кількість одиниць зберігання.

Характеристика експозиції та умов, створених для зберігання експонатів під час експонування.

Опис одного з експонатів, який найбільше запам'ятався.

Характеристика прослуханої екскурсії.

Висновки про значення відвіданої музейної установи.

Пояснення до складання звіту про відвідування музею

На початку звіту необхідно вказати офіційну назву відвіданого музею та визначити його тип і профіль. Тип музею визначається його суспільним призначенням (публічний, науковий, учбовий), а профіль – згідно складу його фондів (історичний, краєзнавчий, художній тощо).

Вказується поштова адреса музею.

В ході характеристики будівлі музею слід звернути увагу на її зовнішній вигляд, потребу в косметичному чи капітальному ремонті; визначити, чи є це пристосована для музейної установи будівля, чи спеціально збудована. У першому випадку зазначити попереднє призначення будинку – культове, культурне, житлове тощо.

У короткій характеристиці музейної збірки потрібно вказати: коли вона почала формуватись, назвати осіб, причетних до її формування та поповнення (науковців, меценатів та ін.), а також час відкриття музейної установи до загального огляду.

Характеризуючи фонди кожного конкретного музею, важливо зазначити про їх якісний склад, які інвентарні групи виділяються у збірці, приблизну кількість одиниць зберігання на сьогодні.

Під час огляду експозиції студенти мають звернути увагу на дотримання основних вимог до її побудови (розташування експонатів у межах експозиційного поясу, наявність експозиційного обладнання, логічність побудови, дотримання тематико-експозиційного принципу у побудові експозиції, створення умов для зручності огляду та ін.). Також у цьому пункті наводиться характеристика умов, в яких експонуються музейні предмети та зазначається, чи відповідають ці умови відповідним вимогам та чи ведеться контроль за спеціальним кліматом в експозиції (дотриманні температурно-вологісного режиму, контроль за доступом світла та ін.).

Обирається довільно один із експонатів у кожному з відвіданих музеїв. У звіті наводиться його опис у довільній формі. Обов'язкові елементи опису – назва, датування, що собою являє експонат, його

зовнішній вигляд, з якою видатною особою, історичною або мистецькою подією він пов'язаний. Чому саме він привернув вашу увагу?

У характеристиці прослуханої екскурсії необхідно відзначити, чи відповідає вона вимогам до її проведення, чи містить всі обов'язкові складові, як то – коротку історію музейної збірки, характеристику осіб, причетних до її формування, основного тексту та висновків наприкінці екскурсії. Доцільно відзначити також логічність і змістовність, емоційність викладення матеріалів екскурсоводом.

У кінці звіту слід зробити висновки про кожну із відвіданих музейних установ та її роль у культурному, освітньому процесі в області, місті та ін.

Додаток №2 (Хададова М.В.)

Пояснення та рекомендації до заповнення акта прийому

Акт прийому складається під час отримання представником музею від фізичної особи або представника установи предметів на постійне або тимчасове зберігання. У вступній частині акта прийому (АП) вказуються відомості про представника музею (прізвище, ім'я, по батькові, посада) та відомості про особу, яка передає предмети і матеріали на зберігання до музею (прізвище, ім'я, по батькові, адреса особи, яка здала предмети, найменування установи, представник якої здає матеріали). У випадках, коли предмети передаються на закупівельну комісію, вказуються також паспортні дані особи, яка їх передає. Далі слід відзначити, на яке, постійне чи тимчасове, зберігання передаються нижчеперераховані матеріали.

Приклад:

Акт прийому №_____
предметів на постійне (тимчасове) зберігання
“6” березня 2013 р.

Дійсний акт складений представником музею
Іваненко Валентиною Семенівною, науковим працівником
відділу _____ фондів _____

(прізвище, ім'я, по батькові, посада)

з однієї сторони, та особою (представником установи)

Петренко Олександром Семеновичем,

м. Житомир, вул. Бориса Тена, 12, кв. 4 _____

(прізвище, ім'я, по батькові, адреса,

найменування установи, особи, яка здала матеріал)

в тому, що перший прийняв, а другий здав на постійне

(тимчасове до 12 квітня 2005 р.) такі предмети:

Далі відомості про всі предмети, що приймаються, викладаються у вигляді таблиці.

У **першій графі** ставиться порядковий номер предмета серед тих, що внесені до акта. **Друга графа** містить коротку інформацію про предмет, що складається з найменування та короткого опису. Кожен предмет

записується окремо. Запис про кожен із предметів, що заносяться до акта прийому, здійснюється за наступною схемою: 1) предметне слово; 2) матеріал, техніка; 3) приблизне датування; 4) короткий опис (основні ознаки, що характеризують предмет – колір, форма та ін.); 5) розміри у см. У *графі №3* вказується кількість предметів. Якщо записуються однорідні предмети, що не відрізняються збереженням (фото, віддруковані з одного кадру та ін.), робиться один запис, а у третій графі ставиться їх кількість. Якщо запис робиться про парні предмети (взуття та ін.), ставиться позначка “одна пара”. *Графа №4* призначена для внесення облікових позначень – про первинний облік (номер по Книзі вступу) та вторинний облік (порядковий номер у групі). У *графі №5* вказується стан збереження речі, перераховуються всі пошкодження і дефекти (потертості, тріщини, надриви, забруднення, потемніння, патина, кракелюр та ін.). В останній, *шостій графі* “Примітки” містяться позначки щодо переміщення предмета, його повернення власнику та ін.

Приклади:

№ з/п	Найменування і короткий опис, матеріал, техніка, розмір	К-сть	Облікові позначення	Збереження	Примітка
1	2	3	4	5	6
1.	Сорочка лляна, на грудях, в верхній частині рукавів, на манжетах декорований вишивкою хрестиком. кольори вишивки червоний, чорний, білий Довжина – 124 см. Ручне шиття. Поч. ХХ ст., Коростенський р-н., с.Мелені.	1	КП 1256 Тк. 158	потертості, пожовтіння тканини, пошкодження вишивки на рукавах	з 1.03.2005 по 18.11.05 передано на виставку до краєзнавчого музею м. Луганська

2.	Чобіт пара шкіряних, жіночих, чорного кольору, зі шкіряними наборними підборами, декоровані китицями та пряжками із металу білого кольору. Розмір 38, довжина халяв – 22 см, висота підборів – 5 см. Шкіра теляча, кустарне виробництво, кінець ХІХ ст., м. Київ	1 пара	КП 1476 ш/к 59	Сильні потертості, фарба поблякла, підбори стоптані, забруднення, заломы шкіри	
3.	Склянок кришталевих набір (6 шт.), стандартної форми, декоровані різьбленням, геометричний орнамент, розміри: висота – 7 см., діаметр денця – 4 см. На денцях наклейки із сріблястої фольги овальної форми, з написом «Vogelia», Чехія, 90-і рр. ХХ ст.	1 набір (1-6).	КП 15678 Ск. 235- 240	Не були у вжитку, без пошколень	

4.	<p>Книга. Пушкин А.С. Поэмы. Москва, 1886, видавництво «Букинъ и Крафтъ», 127 стор. Книга у шкіряній палітурці кольору вохри, обріз сторінок позолочений, напис тиснений золотом. На авантитулі екслібрис у вигляді відкритої книги з написом «Изъ книгъ Войейкова С.Д.». В книзі три гравюри, перекриті аркушами цигаркового паперу. Розміри: 25x17x1,5 см. Папір, шкіра, золото сусальне. Друк, тиснення, гравюра, золочення.</p>	1	КП 34789 Кн./ст. 561	Потертості, палітурка пошкоджена шашелем, краї сторінок затерті, забруднені, на стор. 14 відірваний правий верхній кут, в тексті помітки олівцем.	
5.	<p>Документ. Довідка, видана Степанову Сергію Віталійовичу про те, що він є уповноваженим по закупівлі провіанту для другого ескадрону кінної дивізії Будьонного. Довідка завірена сургучним відтиском печатки Першої кінної армії, датована 12 серпня 1921 р., підпис нерозбірливий, розшифровка відсутня. Папір, чорнило синього кольору, рукопис, сургуч. Розміри: 12x14 см.</p>	1	КП 14567 Д 278	Папір пожовк, надірвана по лініях складення, кути загнуті та забруднені, чорнила виблякли.	Документ був реставрований, Акт повернення № 23 від 23.10.1996 р.

6.	Монета. Денарій, Траян, II ст., Аверс – зображення в профіль чоловіка у лавровому вінку; реверс – зображення богині Вікторії з вінком в руці, по колу напис, легенда читається фрагментовано: «TRA...N ..C.V.tr.VI...IMP... ». Метал білого кольору, карбування. Розміри 11x13 мм.	1	КП 23456 Нум. 1289 Др.мет/Ср. 26	Сильні потертості, монета патинувана, зображення нечітке.	Згідно експертизі № 45/12 акт експертизи № 64 від 05.12.2009 р. встановлено, що метал білого кольору є сріблом 890 проби.
----	--	---	---	---	---

У кінці бланка акта прийому слід вказати цифрами та словами кількість прийнятих предметів, номер протоколу фондово-закупівельної комісії, на підставі якого предмети прийняті до фондів музею. Також у кінці бланка ставляться підписи представника музею, який прийняв предмети та особи, яка здала предмети.

Пояснення до складання легенди

Як правило, до акта прийому додається легенда – додаткова інформація, пов'язана з самими предметами, особою, якій вони належали. Вона складається з усної розповіді людини, яка передає предмети до музею. Її потрібно використовувати під час складання уніфікованого паспорта. Важливо при цьому звертати увагу на те, що інформація не завжди може відповідати дійсності, а також в ній можуть бути неточності. Тому при використанні даних легенди завжди необхідно посилатись на інформатора: “зі слів Степаненка В.А.” та ін. Також при виникненні сумнівів щодо наведених фактів, ставиться позначка – (?), що вказує на можливу неточність інформації.

Зразок легенди:

“Речі належали Петровському Дмитру Федотовичу, прадіду Петровського В.С., який жив у другій половині XIX ст., помер близько 1899 р. Був учасником Російсько-турецької війни 1877–1878 рр., воював під Плевною і Цихідзірі. Був нагороджений двома Георгієвськими хрестами.”

Пояснення до присвоєння номера по Книзі вступу

Кожен предмет, що поступає до фонду музею проходить дві стадії обліку. Первинний облік – присвоєння порядкового номера, наступного після останнього у збірці даного музею.

Приклад:

Останній предмет у фонді музею має номер 37675; наступний музейний предмет отримає порядковий номер 37676. Під цим номером

даний предмет буде записаний до Книги вступу музею. Таким чином, даний музейний предмет пройшов первинний облік.

Додаток №3 (Хададова М.В.)

Пояснення та рекомендації до складання уніфікованого паспорта

Уніфікований паспорт складається з метою збирання всієї можливої інформації про музейний предмет та введення її в подальшому до бази даних музейної комп'ютерної мережі. Основна частина інформації вноситься до паспорта під час його складання, але він розрахований і на доповнення, і уточнення інформації в разі потреби.

Уніфікований паспорт на чотирьох сторінках. Інформація щодо музейного предмета фіксується у 47 розділах паспорта.

Сторінка 1.

1. Номер уніфікованого паспорта по черзі.
2. Відомство, якому підпорядковується музей – Міністерство культури і мистецтв України.
3. Назва музею.
4. Відділ, до якого повинен надійти на зберігання музейний предмет.
5. Номер музейного предмета по Книзі надходжень. (Первинний облік).
6. Інвентарний номер. (Вторинний облік).
7. Дата надходження – коли предмет поступив до музею.
8. Джерело – від кого, або звідки предмет поступив до музею.
9. Спосіб, яким предмет потрапив до музею (заповіт, закупівля, передача, дар).
10. Документи – акт приймання (номер, дата), протокол фондово-закупівельної комісії (номер, дата).
11. Кількість – кількість музейних предметів, на які складається паспорт.
12. Класифікація – поділ експонатів на групи: писемні/друковані, образотворчі, речові, кіно, фонозаписи.
13. Типологія – розподіл музейних предметів за типами: писемні/друковані – документи, рукописні книги, стародруки; образотворчі – фото, негативи, малюнки, живопис та ін.; речові – тканини, скло/фарфор, кераміка, метал, дерево, зброя, шкіра/кістка та ін.
14. Народ, етногрупа, національна школа – інформація про те, в якій країні зроблено річ, культуру якого народу представляє.
15. Автор, виготовлювач – заповнюється у випадку, коли відомо ім'я майстра, який зробив річ, письменника, чи художника.
16. Датування – якщо невідома точна дата створення музейного предмета, треба вказати приблизні хронологічні рамки. Наприклад: 1-а половина XIX ст., кінець XX ст., середина XIX ст. та ін.
17. Місце створення – країна, місцевість, область, губернія, район, місто, село, де було створено, або звідки походить музейний предмет.

18. Назва – назва музейного предмета, що починається з предметного слова. Наприклад: “Книга. Мольєр. Комедії.”, “Фото. Осінній пейзаж на Поліссі.”
19. Матеріал – вказати матеріал, або матеріали, з яких зроблено музейний предмет. Наприклад: “папір, картон, шкіра (книга); вовна, природні фарбники (килим); полотно, олійні фарби (картина) та ін.”
20. Техніка – в якій техніці виконано музейний предмет. Наприклад: “ткацтво, ручний пошив, вишивка гладдю і хрестиком, плетення гачком (сорочка)”.
21. Розміри – вказати основні розміри музейного предмета у см, або мм.
22. Фото – фотографічне зображення музейного предмета, на який складено паспорт.
23. Дорогоцінні метали та каміння – заповнюється у тому випадку, коли наявність дорогоцінного металу або каміння підтверджено ювелірною експертизою і є відповідний документ.
24. Вага – заповнюється при наявності висновку експерта з даними про вагу.
25. Проба – заповнюється при наявності висновку експерта з даними про пробу.
26. Вказати номер негативу фото із зображенням даного музейного предмета.

Сторінка 2.

27. Короткий опис, який повинен дати уявлення про предмет, підкреслюються основні ознаки і особливості предмета. Якщо описується картина, малюнок, листівка – слід коротко описати сюжет зображення.
28. Якщо описується документ, або книга, які мають підписи, це фіксується в даній графі з можливою розшифровкою.
29. Фіксуються всі написи, які є на предметі що описується.
30. Заноситься інформація про всі клейма майстрів, виробництв, торгівельні марки, печатки, відтиски, екслібриси, що присутні на об’єкті дослідження.

Сторінка 3.

31. Вказується час та місце побутування предмета, тобто те місце і час, коли і де предметом користувалися. Час можна вказати приблизно – тисячоліття, століття, перша чи друга половина століття, роки та ін. Під місцем побутування мається на увазі держава, адміністративні одиниці (від більшої до меншої), конкретний населений пункт. Наприклад: “Російська імперія, Волинська губернія, Овруцький повіт, с.Мелені”. Якщо точне місце побутування не відомо, вказується приблизний регіон: “Північно-східне Полісся”, “Західна Німеччина” та ін.
32. Вказується час та місце виявлення – тобто той час і те місце, де було виявлено (знайдено) предмет. Наприклад: якщо предмет побутував на початку ХХ століття на Кавказі, а виявлений був у травні 2004 р. в

м. Житомирі, то час та місце виявлення будуть вказані таким чином: “Україна, м. Житомир, вул. Лермонтова, 8, на горищі будинку.”

33. Перераховуються всі особи, які мали відношення до даного предмета: майстри, що його зробили, особи, яка ним користувались за життя, з короткими відомостями про них.
34. Вказуються історичні події і явища, що пов’язані з музейним предметом.
35. Опис зберігання наводиться докладно. Вказуються всі пошкодження на предметі з вимірами пошкоджень в мм. Наприклад: “на першій сторінці надрив паперу 5 мм, жовта пляма, кути сторінок загнуті.”

Сторінка 4.

36. Реставрація – якщо предмет було реставровано, робиться позначка про це. Вказується час і місце проведення реставраційних робіт; у графі може бути декілька позначок різного часу.
37. Заповнювач паспорта вказує необхідні дії для зберігання музейного предмета. Біля потрібної позиції ставиться позначка.
38. Позначається можливість чи неможливість транспортування музейного предмета.
39. Вносяться дані про місце предмета в експозиції. Наприклад: “зал №4, вітрина 2, під №15”.
40. Вказуються ті наукові або довідкові видання, якими користувався дослідник при складанні паспорта. Посилання на літературу наводяться відповідно вимог.
41. Вказуються архівні матеріали, що були використані при вивченні музейного предмета. Посилання на архівні матеріали наводяться згідно вимог.
42. Топографічний шифр – це номер за описом зберігання у фондах, присвоюється тоді, коли музейний предмет отримує своє постійне місце у шафі або вітрині.
43. Графа “старі позначки” заповнюється лише в тому випадку, коли предмет раніше зберігався у музеї в іншій інвентарній групі, або має облікові позначки попередньої класифікації.
44. Вказується дата проведення інвентаризації, тобто перевірки наявності предмета на місці чи в експозиції.
45. Якщо у паспорт вкладаються додаткові аркуші з описом предмета, або його фотографії, їх кількість вказується у даній графі.
46. Вноситься дата введення інформації до бази даних комп’ютера.
47. Перераховуються всі відповідальні за складання паспорта особи – складач і зав. відділом, ставиться дата здачі паспорта на перевірку, підпис головного хранителя і дата, підпис заступника директора з наукової роботи і дата ознайомлення з паспортом.

Пояснення до присвоєння номера за групами зберігання

Після складання, перевірки і затвердження уніфікованого паспорта на музейний предмет, йому присвоюється інвентарний номер. Інвентарний номер – порядковий номер музейного предмета у групі подібних.

Наприклад: у групі “Тканини” всього 568 одиниць зберігання, наступний музейний предмет, що віднесений до цієї групи, отримує інвентарний номер Тк. 569.

Зразок заповнення уніфікованого паспорта № 1

Сторінка 1.

1. № 125
2. Міністерство культури і мистецтв України
3. Житомирський обласний краєзнавчий музей
4. Історичний відділ
5. КВ 25869
6. Арх. 289
7. 12 березня 2011 р.
8. Житомирська археологічна експедиція Інституту археології АН України, керівник експедиції Петраускас А.В.
9. Передача
10. АП № 25 від 12.03.11 р.
Протокол ФЗК (фондово-закупівельна комісія) № 3 від 24.03.2011 р.
11. 1 (один)
12. Речові джерела
13. Метал
14. Західні слов'яни - морави
15. Невідомий моравський ювелір
16. IX ст.
17. Моравія
18. СЕРЕЖКА З МЕТАЛУ БІЛОГО КОЛЬОРУ
19. метал білого кольору
20. Ливарництво, філігрань, зернь
21. 5 x 3,5 см.
22. фото, на якому зображено музейний предмет
23. срібло 925°, Акт ювелірної експертизи № 12 від 27.03.2011 р.
24. вага – 25,02 г.
25. проба - 925°
26. негатив № 12 864/12

Сторінка 2.

27. СЕРЕЖКА МОРАВСЬКОГО ТИПУ ІЗ МЕТАЛУ БІЛОГО КОЛЬОРУ. ЯВЛЯЄ СОБОЮ ЗІРКУ З ШІСТЬМА ПРОМЕНЯМИ, ЗАКІНЧЕННЯ ЯКИХ ПРИКРАШЕНО ЗЕРНЮ, НАД ОСНОВНОЮ ПОВЕРХНЕЮ СЕРЕЖКИ ПРИПАЯНІ МЕРЕЖИВНІ ВСТАВКИ ІЗ ТОГО Ж МЕТАЛУ. ЗІРКА КРІПИТЬСЯ ДО МЕТАЛЕВОЇ ДУЖКИ, ЗА ДОПОМОГОЮ ЯКОЇ СЕРЕЖКА ФІКСУВАЛАСЬ НА СТРИЧЦІ.
28. –
29. –
30. –

Сторінка 3.

31. IX ст., Моравська держава

32. літо 2011 р., м. Коростень, Городище IV що датується X ст.,
 33. –
 34. Торгівельні зв'язки древлянських племен з західними слов'янами,
 Підкорення древлян київськими князями
 35. Стан збереження: на дужці відсутній фрагмент срібного дроту, на
 центральному промені втрата кількох фрагментів зерні, пошкоджено
 філігрань, більша частина поверхні покрита патиною.
 Сторінка 4.
36. Предмет потребує реставрації
 37. Режим збереження звичайний
 38. Транспортування можливе
 39. Місце в експозиції – зал 2, вітрина 4, № 28.
 40. Бібліографія: 1. Історія української культури. - Т. 1. – К., 2002. – С.125.
 2. Древняя Русь: город, замок, село. – М., 1986. – С.218.
41. –
 42. –
 43. –
 44. 12.05.11 р.
 45 –
 46. 21.04.2011 р.
 47. Склав – Петренко С.В. старший науковий працівник історичного
 відділу (підпис),
 зав. відділу – (підпис),
 головний хранитель – підпис
 Заступник директора по науковій роботі – підпис.

Зразок заповнення уніфікованого паспорта № 2

Сторінка 1.

1. № 106
2. Міністерство культури і мистецтв України
3. Житомирський обласний краєзнавчий музей
4. Історичний відділ
5. КВ 22 675
6. Д 379
7. 24 січня 2001 р.
8. Державний архів Житомирської області.
9. Передача
10. АП № 2 від 24.01.2001 р.
 Протокол ФЗК (фондово-закупівельна комісія) № 1 від 28.01.2001 р.
11. 1 (один)
12. писемні джерела
13. папір
14. українці у складі Російської імперії
15. секретар Курганович

16. 1907 рік
17. Російська імперія, м. Житомир
18. ДОКУМЕНТ. ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ ВОЛИНСЬКОЇ ФЕЛЬДШЕРСЬКОЇ ШКОЛИ ВІД 30 КВІТНЯ 1907 РОКУ.
19. папір гербовий, чорнило фіолетового кольору
20. рукопис
21. 28,2 x 21 см.
22. фото, на якому зображено музейний предмет
23. -
24. -
25. -
26. негатив № 453

Сторінка 2.

27. ДОКУМЕНТ. ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ФЕЛЬДШЕРСЬКОЇ ШКОЛИ ВІД 30 КВІТНЯ 1907 РОКУ.
НА 14 СТОРІНКАХ. ПАПІР ЖОВТУВАТОГО ВІДТІНКУ З ВІДТИСКОМ ГЕРБА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ВЕРХНІЙ ЧАСТИНІ АРКУША ПО ЦЕНТРУ. ЗАПИСИ ЛИШЕ З ЛИЦЬОВОГО БОКУ, ЗВОРОТНЯ СТОРОНА ЧИСТА. У ТЕКСТІ, ПИСАНОМУ ФІОЛЕТОВИМИ ЧОРНИЛАМИ, НА СТОР. 5, 7, 14 – ВИПРАВЛЕННЯ ТА НАПИСИ ГРИФЕЛЬНИМ ОЛІВЦЕМ. ТЕКСТ ПОЧИНАЄТЬСЯ З ПЕРЕЛІКУ ПИТАНЬ, ПОСТАВЛЕНИХ НА ПОРЯДОК ДЕННИЙ, ДАЛІ ТЕКСТ, ЩО ВІДОБРАЖАЄ РОЗГЛЯД ПИТАНЬ, НА ОСТАННОМУ АРКУШІ, В КІНЦІ ТЕКСТУ ПІДПИСИ СЕКРЕТАРЯ ТА ДИРЕКТОРА.
28. На останньому 14 аркуші підпис секретаря Курганович (підпис погано читається) та директора Волинської фельдшерської школи статського радника Соболевського Івана Олексійовича (підпис читається).
29. На стор. 5 та 7 уточнюючі написи до тексту протоколу, зроблені рукою Соболевського І.О.; на арк..14 – напис грифельним олівцем «в документі 14 листів, пронумеровано». У верхньому правому куті на всіх аркушах чорнилом проставлена нумерація арабськими цифрами.
30. У верхній частині аркушів по центру тиснений герб Російської імперії.

Сторінка 3.

31. Початок ХХ ст., м. Житомир, Волинська фельдшерська школа
32. м. Житомир, Державний архів Житомирської області до 2001 року
33. Особи, пов'язані з музейним предметом – Соболевський Іван Олексійович – статський радник, з 1906 по 1918 рр. – директор Волинської фельдшерської школи в м. Житомирі.
34. Медична освіта в Російській імперії поч. ХХ ст.
Волинська фельдшерська школа (1875 рік створення).
35. Стан збереження: папір пожовтів, чорнила поблякли, кути потерті та загнуті, арк. 10 надірваний в нижній частині на 6,5 см., перший аркуш покритий бурими плямами.

Сторінка 4.

36. Предмет потребує реставрації
 37. Режим збереження звичайний, з обмеженням попадання сонячних променів
 38. Транспортування можливе
 39. Місце в експозиції – не виставлявся.
 40. Бібліографія: -
 41. ДАЖО. – Ф. 42. – Оп. 1. – Спр. 217
 42. Шафа- 1, Полиця - 3, папка 2.
 43. Старі позначки: «Ф. 42, спр. 217 »
 44. 12.05.11 р.
 45 –
 46. 21.04.2001 р.
 47. Склав – Зайченко В.А. - науковий працівник історичного відділу (підпис),
 зав. відділу – (підпис),
 головний хранитель – підпис
 Заступник директора по науковій роботі – підпис.

Додаток №4 (Хададова М.В.)**Рекомендації до складання каталожних карток**

Каталожні картки являють собою науково-довідковий апарат будь-якого музею. Вони полегшують пошук потрібних музейних предметів, підбір їх для створення експозицій та виставок. В свою чергу, каталожна картка є ніби візитівкою того чи іншого музейного предмету. Вона надає стислі і вичерпні відомості про нього. У кожному музеї існує свій набір картотек, що відображає особливості зібрання конкретного музею. Але є такі картотеки, які створюються в обов'язковому порядку. Серед них:

- предметна;
- іменна;
- хронологічна;
- географічна;
- тематична.

Бланки каталожних карток друкуються в типографії, їх розміри є типовими і розраховані для зберігання у спеціальних каталожних шафах.

Основні атрибути каталожної картки:

	1) № KB	2) Інв.№
	3)Текст	
	картки	
	4)матеріал	
	5)Розміри (в см)	
	6)Атрибути документів	

- 1) Номер музейного предмета по книзі вступу, ставиться у лівому верхньому куті;
- 2) інвентарний номер музейного предмету ставиться у правому верхньому куті;
- 3) текст картки складається в залежності від виду картотеки. Основна позиція виноситься на початок. Зміст карток для різних картотек, складених на один музейний предмет не повинен сильно відрізнятись. Обов'язковими складовими тексту є:
  - предметне слово;
  - лаконічний опис, що виділяє особливості речі;
  - вказівка на час та місце створення чи побутування (тобто датування);
  - зв'язок з певною особою (якщо такий є).
- 4) коротко вказується основний матеріал, з якого створено музейний предмет;
- 5) вказуються розміри предмету в сантиметрах (для більшості музейних предметів), або міліметрах (монети, марки);
- 6) вказуються вихідні дані документів, які фіксують належність музейного предмета до музейної збірки – акт прийому, в якому вказується його порядковий номер та дата, коли він складений та номер та дата протоколу фондово-закупівельної комісії (ФЗК).

Слід зазначити, що іноді для одного музейного предмету може складатись декілька карток у кожному виді картотек. Це робиться з метою розширення можливостей пошуку за додатковими критеріями.

Приклад:

Опис музейного предмету в уніфікованому паспорті: ВАЗА ПОРЦЕЛЯНОВА, БІЛОГО КОЛЬОРУ. НА ПОВЕРХНІ МАЛЮНОК – КОМПОЗИЦІЯ ІЗ КВІТІВ ТА ПТАХІВ, ВИКОНАНІЙ ФАРБАМИ СИНІХ ВІДТІНКІВ. ТУЛУБ ПОСУДИНИ – ВИДОВЖЕНИЙ ОВАЛ, ШИЙКА ТА ВІНЦЯ ПРЯМІ. КИТАЙ, ДИНАСТІЯ ЦИНЬ, XVII СТ. ВАЗА НАЛЕЖАЛА БАРОНУ СТАНІСЛАВУ ШОДУАРУ.

Каталожні картки: для **предметної** картотеки:

КВ 25678   к/ск. 376

Ваза порцелянова

Китай, Династія Цинь, XVII ст.

на поверхні малюнок синьою фарбою

Із колекції барона Ст. Шодуара

h – 95 см, d денця – 35 см

Каталожні картки: для **хронологічної** картотеки:

КВ 25678   к/ск. 376

XVII ст.

Ваза порцелянова

Китай, Династія Цинь,

на поверхні малюнок синьою фарбою

Із колекції барона Ст. Шодуара

h – 95 см, d денця – 35 см

Каталожні картки: для **географічної** картотеки:

КВ 25678 к/ск. 376

Китай

Ваза порцелянова

XVII ст., Династія Цинь,

на поверхні малюнок синьою фарбою

Із колекції барона Ст. Шодуара

h – 95 см, d денця – 35 см

Каталожні картки: для **іменної** картотеки:

КВ 25678 к/ск. 376

Шодуар Станіслав (18),

барон, відомий колекціонер

Ваза порцелянова

Китай, XVII ст., Династія Цинь,

на поверхні малюнок синьою фарбою

Із колекції барона Ст. Шодуара

h – 95 см, d денця – 35 см

Каталожні картки: для **тематичної** картотеки:

КВ 25678 к/ск. 376

Мистецтво країн Сходу

Ваза порцелянова

Китай, XVII ст., Династія Цинь,

на поверхні малюнок синьою фарбою

Із колекції барона Ст. Шодуара

h – 95 см, d денця – 35 см

КВ 25678 к/ск. 376

Колекціонери Волинської губернії

Ваза порцелянова

Китай, XVII ст., Династія Цинь,

на поверхні малюнок синьою фарбою

Із колекції барона Ст. Шодуара

h – 95 см, d денця – 35 см

Додаток № 5 (Хададова М.В.)

Рекомендації щодо креслення плану експозиції

1. Креслення плану експозиції повинно передавати розташування складових експозиції – вітрин, стендів, скульптур та ін.
2. Креслення необхідно виконувати з урахуванням масштабу (наприклад 1: 20, 1: 40, 1:50).
3. Кожен об'єкт має бути пронумерований.

4. На кресленні треба вказати маршрут огляду експозиції.
5. На окремому аркуші повинні бути пояснення до плану,

Додаток № 6 (Хададова М.В.)

Схема за якою складається рецензія на прослухану екскурсію

1. Назва екскурсії, в якому музеї та по якій експозиції була проведена.
2. Наявність основних елементів екскурсії.
3. Логічність і послідовність викладення матеріалу екскурсоводом.
4. Привертання уваги до найвизначніших експонатів у вітринах, їх трактування.
5. Змістовність висновків наприкінці екскурсії.
6. Відповіді на питання аудиторії, їх повнота і вичерпність.

Додаток №7 (Мишук Г.А.)

Пояснення і рекомендації до написання тексту екскурсії в музейній експозиції

Взагалі екскурсійна робота починається із вивчення літератури по темі майбутньої екскурсії і матеріалів експозиції.

Перед написанням тексту екскурсії необхідно:

- точно визначитись із назвою;
- встановити хронологічні рамки екскурсії;
- відібрати основні блоки або окремі експонати, про які треба розповісти докладніше;
- обдумати логічний зв'язок між експонатами і визначити маршрут екскурсії у межах окремого залу або цілої експозиції;
- продумати зміст вступу і закінчення екскурсії;
- скласти методичний план екскурсії.

Методичний план дуже близький за своєю будовою до тематичної структури експозиції. Він містить назви розділів експозиції, експозиційних тем та їх частин. Методичний план – це основа для написання тексту екскурсії.

Текст екскурсії складається за наступним планом:

- назва екскурсії;
- коротка історія музею (історія зібрання музею, будівлі, в якому він розташований);
- характеристика епохи, якій присвячено екскурсію;
- виклад матеріалу експозиції, із загостренням уваги на основних експонатах;
- заключна частина, в якій робляться висновки про значення музею;
- бібліографія (список літератури, яка була використана під час підготовки екскурсії).

Додаток №8 (Хададова М.В.)
Пояснення і рекомендації до написання тексту екскурсії
“Житомир – моє рідне місто”

Основні етапи підготовки екскурсії по місту такі самі, як і екскурсії по музейній експозиції. Але пішохідна екскурсія по місту спирається на великі об'єкти, розташовані на певній відстані один від одного. Це вимагає від екскурсовода продумати географічний маршрут екскурсії з метою раціонального використання часу екскурсії та охоплення якомога більшої кількості об'єктів.

Сам відбір екскурсійних об'єктів відбувається з урахуванням наступної типології:

- історичні об'єкти;
- пам'ятки міської архітектури;
- пам'ятки археології;
- природні об'єкти;
- мистецькі об'єкти.

Серед пам'яток містобудування виділяють:

- архітектурні пам'ятки та ансамблі;
- містобудівні об'єкти (планування та забудова вулиць, розв'язки, мости);
- об'єкти будівництва та реконструкції;

Історичні пам'ятки:

- історичний центр міста;
- культові пам'ятки;
- фортифікаційні споруди;
- громадські будівлі (адміністративні, театральні, музейні, навчальні);
- монументи (арки, колони,obelіски).

За значенням по маршруту екскурсії виділяють об'єкти основні та додаткові. При відборі об'єктів враховується стан їх збереження:

- повністю збережений;
- частково збережений;
- об'єкт зі значними переробками;
- руїни або умовний план вже неіснуючого об'єкта.

Також враховуються наступні характеристики:

- пізнавальна цінність;
- значимість об'єкта в масштабах регіону, країни, світу;
- виразність (здатність привертати увагу);
- унікальність об'єкту;
- розташування об'єкту в рамках екскурсійного маршруту.

При типологічному підборі об'єктів бажано уникати одноманітності. А кількість об'єктів, оглянутих протягом екскурсії не повинно перевищувати 15 – 20 шт.

План-конспект екскурсії по м. Житомиру (Мищук Г.А.)

Пропонуємо скласти та провести екскурсію містом, використовуючи такі архітектурні пам'ятки як: 1-й навчальний корпус ЖДУ ім.І.Франка, корпус біологічного факультету ЖДУ, міська дитяча бібліотека, корпус військового шпиталю, філармонія, міський будинок офіцерів, водонапірна башта (та інші за бажанням).

Екскурсію доцільно розпочати з легенди, щодо назви міста.

За однією з легенд місто було започатковано у 884 році як невелике укріплення на високих гранітних скелях притоки Тетерева - Кам'янки. Житомир тривалий час був західним форпостом "матері міст руських" - Києва.

В XVI ст. житомирський замок - найбільший серед дерев'яних фортифікаційних споруд Правобережної України. Замок неодноразово зазнавав нападів чужинців, пережив багато далеко не мирних подій. Житомирським міщанам не раз випадало лишати свої будинки, братися за зброю, щоб відстояти свободу і незалежність. Житомир піддався нападу незліченних орд хана Батия. Місто неодноразово повністю розорювалося, а мирні жителі були вбиті або потрапили в рабство. Деякі дослідники вважають, що в 1320 році житомирську фортецю захопили литовські князі. Щоб рятуватися від загарбників і не втрачати сполучення і навколишнім світом, житомир'яни прокопали від замку до Кам'янки та Тетерева підземні ходи. Вони проходили трьома ярусами на глибині від 3 до 10 метрів, мали ніші для переховування та пастки для ворогів. Залишки ходів збереглись й дотепер і подекуди нагадують про себе раптовими проваллями. Вперше Житомир згадується у літописі під 1392 роком, коли литовський князь Вітовт оволодів житомирським замком під час походу на Київ. Після поразки Вітовта на Ворсклі 1399 року, орди хана Едигея, переслідуючи литовського князя, захопили місто. Особливо постраждав Житомир від татарських набігів у 1469 та 1582 роках. Однак місто знову постало з попелу і поступово розбудовувалося.

У 1444 році Житомир уже був одним з 15 найбільших міст Великого князівства Литовського, і остаточно отримав Магдебурзьке право, одним із перших на Волині створив власні органи самоврядування (вперше Магдебурзьке право було надано Житомиру в 1432 році). Тоді ж затверджено і його перший герб - замкова брама фортеці із трьома вежами на блакитному тлі. Таким є герб Житомира із часів незалежної України. Після Люблінської унії 1569 року Житомир перейшов під владу Польщі. Тоді ж він затверджується столицею повіту з "привілеєм на повітові сеймики". З 1596 року Житомир здобув право на проведення двох двотижневих ярмарків. У 1634 - 1636 роках житомирський староста Ян Тишкевич збудував у місті монастир кармелітів.

У 1648-1667 роках місто було ареною подій національно-визвольної війни українського народу. В 1649 році Житомир стає навіть містом Київського полку й сотенним центром, але його близькість до кордону з Польщею визначила подальшу історичну долю міста.

Після Андрусівського перемир'я 1667 року, за яким Лівобережна Україна й Київ відійшли до Московщини, а Правобережна лишилась під Польщею, Житомир став головним містом Київського воєводства Речі Посполитої. Ця обставина відіграла вирішальну роль у прискореному розвитку Житомира. У 1471 році, Київське князівство підпало під владу Литви й стало воєводством, а Житомир - центром староства (повіту). Житомир став важливим політико-адміністративним центром Волині. Конституцією 1724 року Київський повіт було приєднано до Житомирського. Житомир став головним містом одночасно двох повітів - Київського й Житомирського. Ця обставина відіграла вирішальну роль у подальшій долі Житомира.

На початку XVIII ст. Житомир стає значним осередком польської культури на Правобережній Україні. В 1724 році єзуїти заснували тут монастир (костел зруйнований у XIX ст., келії частково збереглись дотепер). У 1766 році почав діяти монастир сестер-жалібниць "шаріток" ордена св. Вікентія, які не раз рятували городян від смертоносних морів. У 1761 році - монастир бернардинців. В 1768 році Житомир став місцем трагічного фіналу визвольних змагань українського народу проти польських визискувачів - Коліївщини. Тут відбувся суд над її учасниками. До страти було засуджено кілька тисяч повстанців. Вирок виконали в приміському селі Кодня.

Упродовж XVIII століття Житомир місто розростається в південно-східному, східному та північному напрямках.

У 1775 році польською конституцією Житомир визнаний у числі столичних міст польської корони другим за значенням після Кракова. Тут було встановлено каштелянство, і каштелян (цивільний і військовий правитель) отримав сенаторське достоїнство. У результаті другого поділу Польщі 1793 року Житомир опиняється в межах Російської імперії. Після третього поділу Польщі та інкорпорації Волині до Російської імперії, Житомир призначається з 1795 року тимчасово, а з 1804 року - остаточно, столицею величезної Волинської губернії з населенням майже 4 мільйони чоловік і територією понад 70 тисяч квадратних кілометрів. Певний час, у місті продовжує діяти магістрат як орган місцевого самоуправління. Але в 1837 році було утворено міську думу, паралельно з якою ще деякий час діяв магістрат, функції якого було зведені до розгляду судових справ. У середині XIX ст. магістрат остаточно припинив свою діяльність.

XIX століття стає для міста часом невпинного зростання, розвитку, зміцнення його позицій як важливого регіонального адміністративного й культурного центру краю. Ще в 1797 році в Житомирі було засновано першу театральну антрепризу. Згодом - друкарню. До 1804 року тут діяв Надвірний суд, якому підпорядковувались не тільки Волинська, а й Мінська та Подільська губернії. Населення міста між 1798 та 1825 роками збільшилось з 5419 до 13 тисяч осіб. З 1833 року в місті починає діяти губерньська гімназія, створена після придушення польського повстання

1831-1832 рр. (як частина знаменитого Кременецького ліцею, що був закритий). Другою частиною цього "репатрійованого" російським урядом навчального закладу став нововідкритий у Києві університет св. Володимира. Отож перша Житомирська чоловіча гімназія (тепер університет ім. Івана Франка) і Київський університет св. Володимира (тепер Національний університет ім. Тараса Шевченка) - історичні брати. Багатьох видатних людей виховала Житомирська перша гімназія. Ось лише деякі з них: польський революціонер-демократ, друг Т.Г. Шевченка - Сигізмунд Сераковський; український метеоролог, професор Олександр Клосовський; польським поет, перший перекладач польською мовою шевченкового "Кобзаря" Леонард Совінський; український мовознавець Кость Михальчук; український ботанік, один із перших президентів Всеукраїнської Академії наук Володимир Липський; професор, міністр УНР Іван Фещенко-Чопівський; видатний геолог, академік і один із засновників Всеукраїнської академії наук Павло Тутковський та десятки інших, чії прізвища відомі широкому колу дослідників.

Почесним попечителем гімназії був відомий польський письменник і громадський діяч Юзеф Крашевський. Він майже сім років мешкав в Житомирі на Любарській вулиці (поруч із гімназією). В 1812 році Волинь і Житомир, зокрема, стали тилами подій російсько-французької війни. Тут неодноразово бували відомі військові діячі Михайло Кутузов, Олексій Тормасов, Денис Давидов. Останній служив у Житомирі при губернському рекрутському депо (на зразок сучасного "військкомату") майже рік. Тоді ж Іван Котляревський формував на Волині добровольчі полки й часто бував у Житомирі.

По війні місто почало розбудовуватись. Розвивається промисловість. Біля річки Путятинки виникає цегельня бернардинів, яка проіснувала до 1970-х років; на берегах Кам'янки та Тетерева - пивоварня й суконна фабрика, а також численні млини. Млин німкені Пауліни Шульн на лівому березі річки Кам'янки в 1870-х роках місцевими чехами Махачеком і Янсою був перебудований під пивоварний завод, що славився свого часу своєю продукції на всю Європу. Сьогодні ВАТ «Житомирпиво» одне з найстаріших підприємств Житомира.

У 1820-х роках Житомир - один із центрів декабристського руху. Тут збиралася "Слов'янська сесія" за участю польсько-українського поета Тимка Падури та російського Кіндрата Рилєєва. Після розгрому повстання багатьох членів "Товариства з'єднаних слов'ян" (волинських декабристів) попередньо ув'язнювали й, перед відправкою до Петербурга, допитували в Житомирі.

У 1827 році імператором Миколою 1 був затверджений перший генеральний план Житомира, розроблений місцевим землеміром Павлом Кудрявцевим та узгоджений англійським архітектором Уїльямом Гесте. У 1845 р. перший генплан було відкореговано. Нинішній Старий бульвар закладено за участі польського письменника Коженювського - батька відомого англійського письменника Джозефа Конрада. Кошти на

будівництво бульвару внесли відомі житомирські родини. Серед них - сім'я міського лікаря Леонтія Лятошинського - дідуся видатного композитора Бориса Лятошинського.

У 1980-х роках Старий бульвар капітально реконструювали, за що автори проекту оновлення, зокрема, житомирські архітектори О. Зеленський та М. Іванчук, отримали звання лауреатів Державної премії України в галузі архітектури.

Як головне місто губернії, маючи вигідне транспортне сполучення з Києвом, Овручем, Бердичевом та західним кордоном, Житомир ставав дедалі значимішим містом Правобережної України. Уже в середині ХІХ століття він шостий за числом жителів після Києва, Севастополя, Миколаєва, Одеси та Бердичева. Меншими за нього були й Харків, і Катеринослав і багато інших, тепер крупних міст.

У 1846 році за дорученням Тимчасової комісії й розгляду древніх актів місто відвідав Тарас Григорович Шевченко. Його цікавили народні сказання, пісні, пам'ятники старовини, історія краю. У Кодні він вклонився праху борців за свободу народу, замалював гайдамацькі могили, побував у Новограді-Волинському. Спогади про Житомир і Новоград-Волинський зустрічаються в повісті "Прогулянка із задоволенням і не без моралі", поемі "Варнак" та в повісті під тією ж назвою. У Житомирі Тарас Шевченко зупинився в одній із будівель комплексу Архієрейського подвір'я, спілкувався тут зі своїм знайомим академіком живопису Аполлоном Мокрицьким, який брав участь у його викупі із кріпацтва.

ХХ сторіччя для Житомира - це період його розквіту як важливого культурного центру краю й усієї Правобережної України. В 1855 році на Пушкінській вулиці стає до ладу велична будівля театру, сцена якого пам'ятає таких корифеїв мистецтва як М. Щепкін, В. Давидов, А. Олдрідж, Т. Сальвіні, П. Віардо, І. Федотова, Л. Собінов, М. Кропивницький, М. Старицький, М. Заньковецька, М. Садовський та багато інших.

У 1866 році відкривається перша в краї публічна бібліотека. Початок її діяльності пов'язаний із відомим літературознавцем і бібліографом Володимиром Боцяновським. При бібліотеці створили геологічний відділ (виставку мінералів, на які так багатий край, що свого часу видатний учений академік Олександр Ферсман охрестив "Уралом у мініатюрі") - попередника нинішнього краєзнавчого музею - найстарішого на Волині.

У 1857 році через Житомир прокладено телеграфну лінію, а в 1870 році - трансконтинентальну лінію "Лондон - Делі" із проміжною підсилювальною станцією в Житомирі. Тоді ж Житомир став центром одного з найбільших телеграфних округів Російської імперії, який охоплював майже всю територію Правобережної України, частину сучасної Білорусії та Молдови. У 1857-1874 рр. за проектом академіка архітектури К. Рохау, професора архітектури Є. Жибера та архітектора В. Шаламова споруджено кафедральний Преображенський собор, який є одним із найбільших і найвеличніших православних храмів України.

Одночасно в ньому можуть брати участь у службі близько 4 тисяч віруючих. У соборі є також нижній храм Св. Анастасії Римлянки - покровительниці Житомира.

У 1863 р. - на Великій Бердичівській споруджено нове приміщення чоловічої гімназії. Пізніше обабіч головного корпусу було побудовано два допоміжних - для квартир викладачів гімназії й для бібліотеки. Усі разом вони утворили ансамбль, що є пам'яткою архітектури. Перша чоловіча гімназії довгі роки була найбільшим і найавторитетнішим навчальним закладом не тільки Житомира, і й усієї Волинської губернії. У гімназії навчалися видатний російський письменник, уродженець Житомира Володимир Короленко, відомі вчені академіки Володимир Линський, Володимир Подвисоцький, Микола Дашкевич, Василь Омелянський, професори Костянтин Пурієвич, Богдан Шишковський, Володимир Арциховський, композитори Юліуш Зарембський, Михайло Скорульський, відомий музикант, батько славетного Святослава Ріхтера - Теофіл Ріхтер, професор архітектури Євген Білогруд, провідник української національної думки Вячеслав Липинський та багато інших визначних постатей. Тут викладав батько видатного вченого в галузі космічної техніки Сергія Корольова - Павло Корольов.

Наприкінці XIX ст. у місті прокладається водопровід, будується електростанція, водонапірна вежа. З 1896 р. розпочинається рух потягів, споруджується перший дерев'яний залізничний вокзал, який у 1914 р. було замінено великою кам'яною спорудою, а вузьку колію замінено на стандартну - широку. З 22 серпня 1899 року вулицями покотився електричний трамвай - один із перших в Україні. На початку XX ст. у місті вже діяло 5 трамвайних маршрутів. Проектувалися нові.

Місто зростало, упорядковувалося. У ньому діяло 58 різних фабрично-заводських підприємств, багато важливих складів, депо, а також готелі, лікарні, магазини, майстерні тощо. Наприкінці XIX століття засновано ряд фабрик і заводів, на базі яких згодом вирости великі сучасні підприємства з виробництва меблів, ливарних, панчішно-шкарпеткових виробів, автозапчастин, діють, і понині. Інтенсивно розвивалася оптова й роздрібна торгівля. Тільки на одній Михайлівській вулиці довжиною всього в 288 метрів знаходилось 56 магазинів, лавок, майстерень, бюро.

На початку XX ст. у Житомирі діяли комерційне, землемірне, музичне, ремісниче, жіноче (духовного відомства) училища, п'ять гімназій, художня та фельдшерська школи, духовна та вчительська семінарії, десятки інших навчальних закладів.

У 1870-х роках працював Єврейський учительський інститут, для якого було побудовано великий триповерховий корпус на Пушкінській вулиці в стилі неокласицизму. Потім він був закритий, і в цьому приміщенні оселилася Друга чоловіча гімназія. У цьому будинку в різні часи навчалися талановитий поет Саша Чорний, видатний український композитор Борис Лятошинський (це вже в Другій гімназії), тут жив у квартирі свого батька - інспектора вчительського інституту майбутній винахідник першого у світі

ранцевого парашут Гліб Котельников.
 На початку 1900-х років у Житомирі створюється Товариство дослідників Волині. Його очолював енергійний дослідник Волині, у майбутньому академік АН України Павло Тутковський). Починає діяти українське товариство "Просвіта".

На Михайлівській будується спеціальна будівля з концертним залом для Музичного товариства (в стилі декаданс), а також приміщення з концертним залом для Товариства взаємного кредиту на розі Михайлівської й Великої Бердичівської (тепер міська рада, майдан Корольова, 4). В останньому з концертом виступав знаменитий російський співак Федір Шаляпін, у музичних класах навчався, а згодом працював український композитор Михайло Скорульський. У ці роки в Житомирі жили, навчалися, і творили Михайло Коцюбинський, Олександр Мачтет, Саша Чорний, Олександр Купрін, Олександр Довженко, Василь Кравченко, Зоя Гайдай, Михайло Скорульський, Борис Лятошинський, Олександр Олесь, Іван Кочерга, Олександр Канцеров. У 1910 роках Житомир мав гарні перспективи розвитку, що базувалися на значному економічному, транспортному потенціалі міста. Але в 1914 р. розгорілася Перша світова війна. Місто стало одним з основних тилкових центрів театру воєнних дій, оскільки Волинська губернія була прикордонною. Крім того, Житомир і губернія весь час забезпечували поповненням діючу армію, адже до війни в місті дислокувалася п'ята піхотна дивізія (командирами полків служили відомі воєначальники генерали Микола Рузький, Антон Денікін та інші). З початку війни тут знаходились чимало запасних частин та тилкових установ Південно-Західного фронту, діяли дві школи прапорщиків.

Під час української визвольної революції 1917-1920 років Житомир став одним із найзначніших військових і політичних центрів Української Народної Республіки та гетьманської держави. У лютому 1918 року тут працював парламент УНР на чолі з Михайлом Грушевським. Мала Рада й члени Уряду перебували в місті спочатку в потягах на залізничній станції, а потім - у залі дворянського зібрання на Великій Бердичівській. У 1998 р. на фасаді цього будинку за кошти відомого краєзнавця Г.Мокрицького було відкрито меморіальну дошку Центральній Раді та М.С.Грушевському.

У Житомирі формувалось військово-міністерство УНР, Центральною Радою тут було затверджено ряд важливих законів республіки, зокрема, введено в обіг гривню. Під час революції в місті перебували видатні українські діячі національно-визвольного руху Всеволод Петров (заснував тут юнацьку військову школу), Симон Петлюра, Павло Скоропадський, Володимир Оскілко, Борис Мартос (до революції працював у Житомирі), Олександр Шумський, Михайло Полоз та багато інших.

Перед жовтневим переворотом у Житомирі мешкало майже 90 тисяч жителів, нараховувалось 3187 кам'яних та 9 тисяч дерев'яних будинків. У місті працювали 52 заводи, фабрики, діяло чимало навчальних закладів,

церков, бібліотек, два музеї, театр тощо. Події Першої світової війни загальмували розвиток міста. А незабаром громадянська війна й наступний хаос завдали Житомиру великої шкоди. Упродовж 1917-1920-х років влада в Житомирі змінювалася 14 разів. Після укладання Ризької мирної угоди 1921 року Житомир став прикордонним містом; від 1925 року, після ліквідації губернії, окружним центром. У 1937 р. Житомир став адміністративним центром новоутвореної області. У цей період поволі розпочалась реконструкція міста. На базі старих дореволюційних підприємств були створені 1-й Волинський чавуноливарний завод і механічний завод "Сільмаш", які згодом було реорганізовано в машинобудівний, а пізніше в мотороремонтний завод. Почали випуск продукції нові фабрики: музичних інструментів, панчішна, лакофарбова, шліфувально-гранувальна, реконструйований меблевий комбінат, цегельні заводи, кондитерська й макаронна фабрики. У 1935 р. побудовано залізничну лінію Житомир-Фастів, що зв'язує Житомир із Києвом та залізничну магістраль Житомир-Новоград-Волинський.

Напередодні Великої Вітчизняної війни в Житомирі нараховувалося 62 підприємства, у місті діяло 29 медичних установ, театр, філармонія, палац піонерів, і кінотеатри, 4 клуби, музей. У місті працювали відомі українські митці драматург І. Кочерга, композитори Віктор Косенко, Михайло Скорульський, режисер Володимир Магар, фольклорист і хормейстер Михайло Гайдай та інші. Житомир ставав значним промисловим і культурним центром.

22 червня 1941 року в перші години війни місто бомбардувала гітлерівська авіація. У перші дні більше трьох тисяч жителів пішли на фронт на захист Батьківщини. 9 липня фашисти окупували Житомир. Особливі частини СС і гестапівські служби кидали військовополонених у стаціонарний табір смерті, замаскований під лазарет, де щодня гинуло приблизно 400 чоловік. Масове знищення хворих, поранених, мирного населення фашисти здійснювали на хуторі Довжик (житловий масив Житомира). У братських могилах тут поховано 45 тисяч мирних жителів, 6.5 тисяч військовополонених, про що нагадують сьогодні пам'ятники й обеліски.

12 листопада 1943 року частини 23-го стрілецького корпусу і з'єднання 1-го гвардійського кавалерійського корпусу під командуванням генералів Н.Е. Чумакова і В.К. Баранова звільнили Житомир. Але після жорстоких боїв наші війська залишили місто. 30 грудня 3-я гвардійська танкова армія, перерізавши шосейну дорогу Житомир - Бердичів, ізолювала житомирське угруповання ворога від бердичівського. Війська 60-ї армії під командуванням генерал-лейтенанта І.Д. Черняховського обійшли Житомир із північного заходу, перерізали залізницю й шосе Житомир - Новоград-Волинський. 4-й гвардійський танковий корпус генерала П.П. Полубоярова визволив село Висока Піч, і закритим фашистам останній шлях до відступу. У ніч з 31 грудня 1943 року на 1 січня 1941 року Житомир знову стан

радянським.

У результаті Житомирсько-Бердичівської операції, що продовжувалася з 24 грудня 1943 року до середини січня 1944 року, війська 1-го Українського фронту під командуванням Н.Ф. Ватутіна розгромили 8 танкових і 14 піхотних дивізій ворога, звільнивши від німецько-фашистських окупантів Житомир та значну частину населених пунктів області.

Житомиряни достойно увічнили пам'ять про воїнів, підпільників і партизанів, що загинули смертю хоробрих у боротьбі з німецько-фашистськими окупантами.

Події війни 1941-1945 років знову відкинули місто на багато десятиліть назад. Під час визволення Житомира, у результаті масового бомбардування та обстрілів місто було майже повністю зруйновано. Відбудований Житомир став значним науково-технічним та освітнім центром. У 1973 р. місто поділено на два адміністративних райони: Богунський і Корольовський. Сьогодні тут діють п'ять університетів (інженерно-технологічний, агроекологічний та ім. Івана Франка), інститути медсестринства, статистики, ряд інших вузів, а також науково-дослідні інститути "Полісся", ветеринарії, радіосистем тощо, численні проектно-конструкторські інститути, фірми, бюро. У місті функціонує 25 денних загальноосвітніх шкіл, 3 гуманітарні гімназії, 3 ліцеї, міський колегіум, 6 навчально-виховних комплексів "школа-садок", 2 вечірні та 3 приватні школи, 1 приватний ліцей, 44 дошкільні заклади.

Сьогодні Житомир є одним із найпривабливіших українських міст зі значною кількістю пам'ятників історії. Адже з містом пов'язані життя й діяльність цілої плеяди видатних людей, імена яких уже вище згадувались. Про їхні імена нагадують пам'ятники й меморіальні дошки, що стали невід'ємною рисою Житомира сучасного, Житомира історичного.

У місті діє краєзнавчий музей із багатою картинною галереєю, меморіальні будинки - музеї академіка Сергія Корольова та письменника Володимира Короленка, єдиний у нашій країні музей історії космонавтики, літературно-мистецький та ряд інших музеїв.

Словник термінів та визначень

Автентичний об'єкт – об'єкт, що є справжнім, безпосереднім свідченням певного часового та просторового зафіксованого стану природного або суспільного феномену

Археологічні музеї – група історичних музеїв, що збирають, зберігають і вивчають предмети археології, виявлені як в процесі археологічних досліджень так і окремих випадкових знахідок.

Атрибуція – вивчення музейного предмета, в процесі якого виявляються притаманні йому ознаки, а порівняння з аналогічними і спорідненими предметами дозволяє визначити час і місце його створення, авторській належності та середовищі побутування.

Аудиторія музейна – сукупність людей, що включені в сферу культурно-освітньої діяльності музеїв.

Військово-історичні музеї – група музеїв історичного профілю, зібрання яких відображають військову історію і розвиток військового мистецтва (озброєння, військової техніки).

Виставка музейна – музейна експозиція, що має тимчасовий характер і являє собою зібрання експонатів, пов'язаних одним змістом.

Давньосховище – зібрання церковних предметів, релігійних книг, одягу, начиння. Починаючи з другої половини XIX – початку XX ст. деякі давньосховища функціонували як музеї, експонуючи предмети археології, етнографії, та ін.

Історичні музеї – група музеїв зібрання яких відображають історію розвитку суспільства і здійснюють з цією метою збирання, зберігання, експонування і вивчення пам'яток історії.

Каталогізація – включення об'єкта до однієї або кількох категорій класифікаційної системи.

Класифікація музеїв – групування музеїв за ознаками, важливими для організації і розвитку музейної мережі і всієї музейної діяльності. Основні категорії класифікації – профіль і тип музеїв.

Колекція – систематизоване зібрання об'єктів, пов'язаних загальними ознаками і таких що являють науковий або художній інтерес як єдине ціле. колекції складаються в результаті цілеспрямованої роботи по її формуванню (колекціонуванню).

Комунікація музейна – процес передачі інформації, про те, що відбувається в музеї.

Комплектування музейних фондів – спланований процес виявлення, збору і вивчення музейних предметів, в результаті якого складається джерельна база, необхідна для роботи музеїв.

Консервація – дії, направлені на збереження фізичного стану музейного предмета, його довготривалий захист від впливу вологи, температури, світла та ін.

Краєзнавчі музеї – музеї, зібрання яких відображають природні умови, історичний розвиток, економіку, побут, культуру конкретного адміністративно-територіального регіону. специфіка краєзнавчих музеїв – їх комплексний характер.

Культурно-освітня діяльність музеїв – одне із основних напрямків діяльності, що здійснюється в контакті з аудиторією музейною як в самому музеї так і поза ним.

Кунсткамера – зібрання незвичайних і рідкісних речей історичних, художніх, природних. Як особливий вид музейного збирання з'явився в Німеччині в 15 – 16 ст.

Меморіальні музеї – група музеїв, що збирають, зберігають, вивчають і експонують музейні предмети з метою увічнення пам'яті про визначні історичні події, про державних діячів, науковців, діячів культури і мистецтва.

Музеєзнавство (музеологія) – наукова дисципліна, що вивчає закономірності та історію розвитку музеїв, організацію і систему наукового комплектування фондів, документування і зберігання колекцій. методику побудови експозицій, основи науково-освітньої роботи музеїв.

Музеї-заповідники – група музеїв під відкритим небом, яке формується на основі нерухомих пам'яток, музефікованих на місці їх знаходження з збереженням або поновленням історико-культурного і природного середовища.

Музей – науково-дослідний і культурно-освітній заклад, який збирає, комплектує, вивчає і зберігає пам'ятки історії матеріальної і духовної культури людства.

Музейна мережа – сукупність музеїв, що діють на визначеній території. Поняття “музейна мережа” використовується також для визначення конкретних груп музеїв, що відносяться до одного типу або належать до одного відомства.

Музейний предмет – пам'ятка людської діяльності або природи включена в склад музейного зібрання.

Музейний феномен – цільове збирання об'єктів та матеріалів, які мають значення для суспільства, їх збереження та поширення знань про них через відкритий доступ громадськості до збірок.

Музейний фонд України – сукупність постійно перебуваючих на території України рухомих пам'яток історії і культури, що мають наукову, художню, історичну або культурну цінність і є музейними предметами або предметами музейного значення.

Народні музеї – назва всіх музеїв, що діяли на суспільних засадах. З кінця 1970-х років – почесне звання, що присвоювалось музеям на суспільних засадах, а також музеї, що отримали це звання. Діють під науково-методичним керівництвом державних музеїв.

Науково-допоміжні матеріали – предмети з фондів музею що не мають властивостей музейних предметів, але допомагають їх вивченню і експонуванню (копії, манекени, діаграми, схеми, таблиці, графіки та ін.).

Науково-довідковий апарат музейних фондів – сукупність матеріалів і документів, що складаються в процесі обліку і зберігання музейних фондів, що фіксують результати вивчення музейних предметів, колекцій, зібрань.

Національний музей – музейна установа, що має в своєму складі особливо цінні колекції або пам'ятки загальнонаціонального значення.

Обладнання експозиційне – комплекс елементів і пристосувань, що забезпечують збереження і фіксацію експонатів в експозиції, а також виконуючих визначену художньо-символічну функцію.

Облік музейних фондів – напрямок фондової роботи, метою якої є юридична охорона музейних фондів. За допомогою музейної документації відбувається закріплення предметів за визначеним музеєм, приналежність

до музейних предметів, закріплення за визначеним фондовим підрозділом.

Педагогіка музейна – наукова дисципліна, предметом якої є педагогічні аспекти музейної комунікації. Вона розробляє нові методики по роботі з відвідувачами, вивчає історію освітньої діяльності музею, вплив музейних форм комунікації на аудиторію музеїв.

Предмет музейного значення – предмет, що має музейну цінність і властивості музейного предмета, але не входить в музейне зібрання. Предмет може належати установам, товариствам, а при виявленні включаються в музейних фонд.

Профіль музею – категорія класифікації музеїв по їх спеціалізації, яка визначає склад музейного зібрання, принципи комплектування фондів, тематику експозиційної роботи.

Реліквії – предмети, які мають високий ступінь емоційного впливу і оточені особливою шаною.

Реставрація – комплекс заходів, направлених на збереження пам'яток історії і культури або творів мистецтва.

Селекція музейна – відбір предметів із середовища побутування і включення їх в музейне зібрання.

Субститут музейний – річ, яка повторює оригінал і використовується в експозиціях у якості заміни.

Унікальний музейний предмет – музейний предмет, що містить інформацію, яка має виключний характер та який неможливо відтворити.

Учбові музеї – створюються переважно в системі вищої освіти з метою зростання ефективності навчання. Склад і структура їх збірки, діяльність, методика орієнтовані в першу чергу на учбовий процес даного вузу або факультету.

Фондова робота – напрямок музейної роботи, направлений на збереження, вивчення і використання музейних предметів.

Фонди музею – сукупність всіх матеріалів, що поступили на збереження в музей у відповідності з існуючими правилами (інструкціями).

Художні музеї – група музеїв, що займається збиранням, збереженням, вивченням експонуванням і популяризацією творів мистецтва.

Екскурсія музейна – форма культурно-освітньої діяльності музею, оснований на колективному огляді експозиції під керівництвом спеціаліста по завчасно визначеній темі і спеціальному маршруту. Особливістю екскурсії є сполучення показу і розповіді.

Експозиційна робота – один із основних напрямків музейної діяльності що полягає в створенні експозиції. В процесі експозиційної роботи музейні предмети стають експонатами.

Експозиційний пояс – найбільш зручна для огляду ділянка стіни 1,7 м. заввишки, починаючи від 80 см над підлогою.

Експозиція музейна – цілеспрямована, науково обґрунтована демонстрація музейних предметів, композиційно скомпонованих, технічно і художньо оформлених, що створюють специфічний музейний образ.

Експонат – предмет, що виставлений для огляду, початковий структурний елемент експозиції.

Етнографічні музеї – група історичних музеїв, збірки яких відображають етногенез народів, їх побут і культуру. Метою їх є збирання, зберігання, вивчення і популяризація етнографічних колекцій.